

**Правно мишљење о међународном компаративном законодавству из области људских
права у светлу Закона о социјалној карти пред
Уставним судом Србије**

I.	<u>Интерес организација аутора</u>	2
II.	<u>Резиме</u>	4
III.	<u>Некомпатибилност Закона о социјалној карти са међународним законом и стандардима о људским правима</u>	6
	A) <u>Неоправдано ограничење права на социјално обезбеђење</u>	6
	1) <u>Обавезе Србије према међународном закону о људским правима у погледу права на социјално обезбеђење</u>	7
	2) <u>Утицај Закона о социјалној карти на право на социјално обезбеђење у Србији</u>	9
	B) <u>Дискриминаторни утицај на ромску заједницу</u>	12
	1) <u>Право на једнакост и недискриминацију</u>	17
	2) <u>Дискриминација везана за дигитализацију</u>	19
	C) <u>Некомпатибилност са принципима заштите података заснованим на људским правима</u>	22
	1) <u>Основе принципа заштите података: право на приватност, информације, учешће јавности, прописан поступак и правни лек</u>	23
	2) <u>Неадекватно ограничење сврхе</u>	30
	3) <u>Неадекватна минимизација</u>	31
	4) <u>Неадекватно ограничење складиштења</u>	33
	5) <u>Неадекватне гаранције интегритета, поверљивости и безбедности података</u>	34
	6) <u>Наметање искључиво аутоматизованог доношења одлука</u>	34
	7) <u>Непоштовање принципа правичности, законитости, транспарентности и тачност</u>	35
	8) <u>Неадекватне гаранције одговорности и надзора</u>	40
IV.	<u>Подаци из других земаља о утицају дигитализације на људска права</u>	41
	1) <u>Аутоматизовано доношење одлука у поступку доделе социјалних давања у Аустралији</u>	41
	2) <u>Кодумбијски дигитализовани систем социјалног обезбеђења <i>Сисбен</i></u>	43
	4) <u>Систем „универзалног кредита“ у Уједињеном Краљевству</u>	47
	5) <u>Кенијски национални интегрисани систем управљања идентитетом</u>	49
	6) <u>Алгоритам социјалног осигурања за индикацију системског ризика у Холандији</u>	52
	7) <u>Пољски алгоритамски систем профилисања тражилаца посла</u>	53
	8) <u>Дигитални национални идентификациони систем Уганде</u>	54
V.	<u>Закључак</u>	58

I. Интерес организација аутора

Уз дужно поштовање, наведене организације представиле су Иницијативи А 11 правно мишљење:

1. Амнести интернешенел
2. Centro de Estudios de Derecho, Justicia y Sociedad (*Dejusticia*)
3. Пројекат дигиталне државе благостања и људских права (*DWS* пројекат) са седиштем у Центру за људска права и глобалну правду при Правном факултету Универзитета у Њујорку
4. Европски центар за права Рома (*ERRC*)
5. Иницијатива за социјална и економска права (*ISER*)
6. Кенијска комисија за људска права (*KHRC*)
7. Програм за људска права и глобалну економију (*PHRGE*) & Center for Public Interest Advocacy and Collaboration (*CPIAC*) на Нортистерн универзитету

и секретаријат Међународне мреже за економска, социјална и културна права - **ESCR-Net**, који координира његову израду. ESCR-Net повезује преко 280 невладиних организација, друштвених покрета и заступника у више од 75 земаља са циљем изградње глобалног покрета који би учинио да људска и социјална правда постану стварност за све.

Организације-аутори документа имају богато индивидуално и колективно искуство у међународним и регионалним стандардима, као и у стратешким парницама у вези са законом о људским правима, укључујући и питања у вези са правима на социјалну заштиту, једнакост и недискриминацију; приватност; прописане поступке; информисање и учешће у јавним пословима; и правни лек.

Организације-аутори документа подноси захтев за спровођење судске ревизије Закона о социјалној карти Републике Србије ради усаглашавања са међународним законодавством у области људских права, што је од виталног значаја за погођена лица и заједнице у Србији, као и за развој преседана у дигитализацији и људским правима широм света, на које би утицала судска пракса Уставног суда Србије

Амнести интернешенел је глобални покрет који чини више од 10 милиона људи у преко 150 земаља и територија, посвећен заштити и промовисању права садржаних у Универзалној декларацији о људским правима и другим међународним уговорима широм света. Амнести интернешенел је дуго био на челу покрета за заштиту међународно признатих социјалних и економских права широм света. У оквиру глобалне кампање „Захтевајмо достојанство“ (2009-2014),¹ Амнести интернешенел је, на пример, допринео јачању законске примене економских, социјалних и културних права и унапређењу права на здравље кроз истраживање, кампање и парнице. Поред тога, Амнести интернешенел је спровео истраживање, израдио извештаје, писане поднеске и водио стратешке парнице о низу питања у вези са економским и социјалним правима, укључујући права на здравље, адекватно становање, образовање и радна права у

¹ За више информација о овој кампањи, види: <https://www.amnesty.org/en/documents/act35/003/2009/en/#:~:text=To%20protect%20the%20rights%20of,move%20from%20acknowledgement%20to%20action>

многим земљама Европе и шире. Прошле године, Амнести интернешенел је такође успоставио нови центар експертизе, под називом Лабораторија за одговорност алгорита, који испитује и оспорава употребу вештачке интелигенције и алгоритамаких система у јавном сектору који могу да утичу и крше људска права и приступ основним јавним услугама. Сходно томе, Амнести интернешенел има велико глобално искуство и експертизу у области људских права која су релевантна за утврђивање овог питања, укључујући и обавезе држава да сагласно међународном праву поштују, штите и испуњавају сва права загарантована међународним уговорима и принцип недискриминације и једнакости у уживању свих права, укључујући право на социјалну сигурност.

Centro de Estudios de Derecho, Justicia y Sociedad (Dejusticia) је истраживачки центар (*think-do tank*) у Колумбији који доприноси јачању владавине права и промовише социјалну правду и људска права посебно из перспективе Глобалног југа. Као акционо-истраживачки центар, Dejusticia већ више од 15 година промовише позитивне друштвене промене израђујући свеобухватне студије и предлоге политика засноване на чињеницама; спроводи ефикасне кампање јавног заступања; води судске спорове на најутицајнијим форумима; и развија и реализује програме обуке и изградње капацитета. Међу 15 тематских целина и међусекторских области, Dejusticia се бави темама транспарентности, технологије и људских права (ГТНР) у којима има значајно искуство у области заштите података и односа између дигиталних технологија и људских права.

Европски центар за права Рома (ERRC) је организација коју предводе Роми чија је визија да Ромкиње и Роми превазиђу „антициганство“ и његово наслеђе, да уживају достојанство, једнакост и пуно поштовање својих људских права, као и да искористе своје искуство како би допринели праведнијем и одрживијем свету.

Иницијатива за социјална и економска права (ISER) је неваљина организација чији је главни циљ да осигура пуно признање, одговорност и остваривање социјалних и економских права (СЕП) у Уганди и широм афричког региона. ISER спроводи опсежно истраживање како би ојачао законске, политичке и институционалне оквире потребне за остваривање социјалних и економских права. Поред тога, ради на оснаживању заједница у циљу праћења СЕП; захтева њихову реализацију и тражи обештећење за кршење социјалних и економских права путем промовисања приступа правним лековима.

Кенијска комисија за људска права (KHRC) је непрофитна организација која ради на заштити људских права, демократских вредности, људског достојанства и социјалне правде у кенијском друштву. KHRC користи вишеслојни приступ како би постигао ову мисију, укључујући истраживање, јавно заступање, праћење и процену владиних сфера деловања са циљем осигурања поштовања људских права, као и правних услуга и судских спорова од јавног интереса. KHRC ангажује кенијско друштво кроз мноштво стратегија за смањење беспомоћности сиромашних, рањивих и маргинализованих група у Кенији.

Програм за људска права и глобалну економију (PHRGE) на Универзитету Нортистерн је програм правног факултета који се фокусира на промовисање економских, социјалних и културних права унутар заједнице универзитета Нортистерн кроз креирање најсавременијих стипендија у области људских права и кроз спровођење законских норми из области људских права и здравог економског развоја широм света.

Пројекат дигиталне државе благостања и људских права (DWS пројекат) са седиштем у **Центру за људска права и глобалну правду при Правном факултету Универзитета у Њујорку** је пројекат правног факултета који истражује утицај дигиталне трансформације државе на људска права. Пројекат се бави истраживањем, активностима, образовањем и развојем заједнице како би се осигурало да употреба података и дигиталних технологија од стране државе помогне у испуњавању економских, социјалних и културних права, а не да постане средство за искључивање, праћење, циљање или кажњавање, кршећи закон и принципе људских права.

II. Резиме

У циљу обезбеђивања усаглашености са међународним законодавством о људским правима, судска ревизија Закона о социјалној карти Републике Србије је од виталног значаја не само за погођена лица и заједнице у Србији, већ и за испуњавање постојећих обавеза Србије према међународном законодавству о људским правима. Овај случај такође задире у међународни контекст у којем судови и међународни механизми осуђују и ограничавају сличне опсежне иницијативе дигитализације јавног сектора. Из тог разлога, судска ревизија овог закона може утицати на развој преседана у области дигитализације и универзалних људских права. Организације-аутори документа које подносе ово правно мишљење, а које појединачно и колективно поседују богато искуство у анализи и парницама у сфери закона о људским правима, тврде да је овај случај у вези са Законом о социјалној карти од посебног значаја у контексту међународних људских права.

Организације-аутори документа тврде да прописивањем далекосежне дигитализације националног система социјалних давања, Закон о социјалној карти Србије задире у међународна људска права на социјалну сигурност; једнакост и недискриминацију; приватност; правичан процес; информисање и учешће у јавним пословима; и правни лек. Ова права су заснована на међународним инструментима које је Србија ратификовала, укључујући Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR);² Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR);³ Европску конвенцију о људским правима (ECHR),⁴ и повезане стандарде који се односе на људска права.

Закон о социјалној карти неоправдано ограничава право на социјалну заштиту. Закон има за циљ много детаљније и рапчлањеније профилисање карактеристика корисника како би се постигла „праведнија расподела социјалне помоћи“ (члан 3), сутеришући да ће главни циљ бити уклањање неких корисника са списка. Чини се да се посебан акценат ставља на искључивање постојећих прималаца и сужавању групе корисника, а не на повећање укључености и ширење домета социјалних програма. Поред тога, Закон о социјалној карти предвиђа увођење аутоматизованог одлучивања у систем социјалне заштите, ослањајући се на јединствени, далекосежни регистар који ће утврђивати испуњеност услова. Међутим, на овај начин се ризикује ограничавање права на социјалну заштиту, јер такви системи сувише често

² Ратификовано 12. марта 2001.

³ Ратификовано 12. марта 2001.

⁴ Ратификовано 2004.

повећавају ризик да поједини корисници не добију бенефиције на које имају право, између осталог, због грешака и предрасуда.

Кључна сврха овог закона је консолидација осетљивих података из многобројних извора у јединствени регистар. Овим путем, ствара се наметљив систем дигиталног надзора, који представља озбиљне ризике по права на приватност и заштиту података. Закон о социјалној карти, у свом прешироком опсегу и нејасним формулацијама, подрива права која се односе на податке, укључујући она која се односе на ограничење у односу на сврху обраде, минимизирање података, правичност, законитост, транспарентност, тачност, ограничење складиштења, интегритет, поверљивост, безбедност података, неослањање искључиво на аутоматизоване процесе, веродостојност и надзор.

Ови утицаји неће имати равномерно дејство: овакве повреде људских права у далеко већој мери погађају маргинализоване групе. Конкретно, ефекти Закона о социјалној карти ће нанети несразмерно већу штету ромским заједницама, с обзиром на њихову презаступљеност у систему социјалне заштите, као и укорењени антициганизам у Србији. Међусобно повезани облици дискриминације доприносе погоршању проблема са којима се суочавају ромске заједнице у Србији; већина живи у сиромаштву. Имајући у виду наведено, све више доказа да системи засновани на подацима одржавају неједнакости и имају дискриминаторне ефекте на већ маргинализоване групе сугерише да ће Закон о социјалној карти вероватно појачати структурну дискриминацију са којом се суочавају ромске заједнице. Поред тога, закон ће ове заједнице подвргнути дигиталном надзору и произвољности у систему социјалних давања, настављајући да чини невидљивим социјалну депривацију и маргинализацију упркос масовном прикупљању података. Систем Закона о социјалној карти стога вероватно крши право на једнакост и недискриминацију.

Дигиталне технологије се често уводе са обећањем да ће пружање јавних услуга учинити ефективнијим и ефикаснијим. Закон о социјалној карти се посебно промовише као средство које ће повећати административну ефикасност у систему социјалне заштите. Међутим, овај закон и дигитализовани систем који он предвиђа и обезбеђује, представљају значајне ризике за људска права, који ће неравномерно и несразмерно утицати на маргинализоване групе, укључујући ромску заједницу, особе са инвалидитетом и људе који живе у сиромаштву, који чине велику већину тражилаца социјалне помоћи; ове штете ће се додатно погоршавати код лица која потпадају под више категорија, као што су Роми са инвалидитетом који живе у сиромаштву и Ромске жене и деца.

Упозоравајућа искуства о дигитализованим системима који утичу на право на социјалну заштиту Аустралије, Колумбије, Индије, Кеније, Холандије, Пољске, Уганде и Уједињеног Краљевства потврђују чињеницу да законодавни недостаци и велики ризици по људска права детаљно описани у овом резимеу нису само теоретски проблеми. У одељку IV овог извештаја, организације-аутори документа су пружиле суду на разматрање детаљне податке о овим искуствима и резимирале исходе различитих судских случајева у вези са овим дигиталним системима.

III. Некомпатибилност Закона о социјалној карти са међународним законом и стандардима о људским правима

Увођењем далекосежне дигитализације националног система социјалних давања, српски Закон о социјалној карти недопустиво подрива међународна људска права на социјалну заштиту; једнакост и недискриминацију; приватност; информисање и учешће у јавним пословима; правичност процеса; и правни лек. Ова права су заснована на међународним инструментима које је Србија ратификовала, укључујући Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR); Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR); и Европску конвенцију о људским правима (ECHR),⁵ као и сродне стандарде људских права.

Овај одељак говори о начину на који Закон о социјалној карти неоправдано ограничава право на социјално обезбеђење условљавањем приступа путем подвргавања потенцијалних корисника искључивом и наметљивом систему дигиталног надзора, који садржи елементе произвољног и неодговорног доношења одлука, чиме се крше принципи података утемељени на људским правима (одељак А). Поред тога, разматра и начин на који ће ово ограничење несразмерно негативно утицати на ромске заједнице у Србији, које се већ суочавају са структурном дискриминацијом, чиме се крши право на једнакост и недискриминацију (одељак Б). Коначно, бави се и чињеницом да је Закон о социјалној карти некомпатибилан са принципима заштите података заснованим на људским правима (одељак Ц).

А) Неоправдано ограничење права на социјално обезбеђење

Концепт и ефекти Закона о социјалној карти су искључиви, и служе за смањење или ограничавање покривености, а не за њено одржавање или повећање нити за обезбеђивање лакшег приступа социјалним давањима у Србији. Сврха закона, наведена у члану 3, је наводно да обезбеди праведнију расподелу социјалне помоћи и унапреди ефикасност. Са тим у вези, закон је више оријентисан ка искључењу него инклузији: тежња ка „праведнијој расподели“ социјалног давања је вођена жељом да се смањи број корисника. Иако је експлицитно дефинисано да је циљ праведнија расподела социјалних давања, велика је вероватноћа да ће закон довести до смањења броја корисника социјалне помоћи,⁶ што представља неоправдано

⁵ О заштити права на социјалну заштиту у смислу права загарантованих Европском конвенцијом, види Савет Европе, Социјална сигурност као људско право: заштита коју пружа Европска конвенција о људским правима (2007), доступно на: [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-23\(2007\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-23(2007).pdf).

⁶ Универзална социјална заштита омогућава укључивање критеријума за испуњавање услова који се односе на старост, инвалидитет или незапосленост. Изнесена је неколицина аргумената о томе зашто су модели који нуде универзалне бенефиције генерално посматрано пожељан начин гарантовања права на социјалну заштиту. Усмеравање социјалних давања према нивоу сиромаштва критиковано је због произвољности, искључивања лица која би требало да буду укључена, стигматизације и већих административних трошкова. Види на пример: *Shahra Razavi*, „Аргумент који иде у прилог универзалне социјалне заштите је очигледнији него икада“, *Development Pathways*, 2. јун 2020, доступно на: developmentpathways.co.uk/blog/the-case-for-universal-social-protection-is-more-self-evident-than-ever; *Isabel Ortiz*, „Аргумент у прилог универзалне социјалне заштите“, Међународни монетарни фонд, Финансије и развој, децембар 2018, доступно на: [imf.org/en/Publications/fandd/issues/2018/12/case-for-universal-social-protection-ortiz](https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2018/12/case-for-universal-social-protection-ortiz); *S Kidd* и *D Athias*, Произвољност: процена успешности алокације социјалних давања, са додатном анализом, радни документ, јуни 2020, доступно на: <https://www.developmentpathways.co.uk/wp-content/uploads/2019/03/Hit-and-miss-longreport.pdf>; Извештај

ограничавање права на социјалну заштиту, нарушавање повезаних људских права која се тичу обавезе приступачности, пропорционалности, транспарентног и праведног поступка и правног лека.

1) Обавезе Србије према међународном закону о људским правима у погледу права на социјално обезбеђење

Право на социјално обезбеђење садржано је у низу међународних инструмената о људским правима, које је Србија ратификовала.⁷ У својој суштини, право има за циљ да помогне у смањењу сиромаштва, обезбеди средства за социјално укључивање и заштити од околности које могу довести до социјалне искључености.⁸ Обухвата право на приступ и обезбеђивање социјалних давања у циљу заштите од низа неповољних ситуација, укључујући недостатак прихода од посла, неприуштивост здравствене заштите и недовољну подршку породице.⁹

Универзална декларација о људским правима дефинише да је за право на социјално осигурање неопходна „национална и међународна сарадња“ како би се остварила „економска, социјална и културна права која су неопходна за достојанство [појединаца] и слободан развој [њихове] личности“.¹⁰ Како је објаснио Комитет Уједињених нација (УН) за економска, социјална и културна права (CESCR), државе чланице имају позитивну обавезу да предузму ефикасне мере, у оквиру максималних расположивих ресурса, како би „загарантовале свим народима минимално уживање овог права“¹¹ што подразумева обезбеђивање приступа систему социјалног обезбеђења који омогућава свим лицима да „добују барем основну здравствену заштиту, основно склониште и становање, воду и канализацију, намирнице и најосновније облике образовања, у циљу обезбеђивања права на приступ системима или моделима социјалне заштите на недискриминаторној основи, посебно за угрожене и маргинализоване појединце и групе.“¹² CESCR је даље нагласио „основну важност социјалне сигурности за људско достојанство“.¹³

Специјалног известиоца о екстремном сиромаштву и људским правима, А/HRC/38/33, 8. мај 2018, доступно на: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/127/23/PDF/G1812723.pdf?OpenElement>.

⁷ На пример, члан 9 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима. Право на социјално обезбеђење је садржано и у члану 5(e)(iv) Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, члану 26 Конвенције о правима детета, члану 28 Конвенције о правима особа са инвалидитетом, као и многобројним конвенцијама Међународне организације рада, а посебно Конвенције бр. 102 о минималним стандардима социјалног обезбеђења.

⁸ Комитет УН за економска, социјална и културна права (CESCR), Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГC/19, ¶ 3.

⁹ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГC/19, ¶ 2.

¹⁰ Универзална декларација о људским правима, Г.А. Res. 217А (III), 3. сесија УН, документ А/810, члан 22 (10. децембар 1948.).

¹¹ Комитет УН за економска, социјална и културна права (CESCR), Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГC/19, ¶4. Види и: Комитет УН за економска, социјална и културна права (CESCR), Општи коментар бр. 3: Природа обавеза држава чланица (члан 2, ¶1 Пакта), 14. децембар 1990, Е/1991/23, ¶10.

¹² *Id.* ¶59(a), (b).

¹³ *Id.* ¶41.

Према Општем коментару CESCR-а бр. 19, право на социјално обезбеђење садржи пет основних елемената: (1) доступност; (2) социјалне ризике и непредвиђене случајева; (3) адекватност; (4) приступачност; и (5) однос са другим правима. Доступност се односи на захтев да систем социјалног обезбеђења буде у функцији решавања релевантних друштвених ризика и непредвиђених ситуација, а CESCR је навео да државни органи морају преузети одговорност за ефективну администрацију или надзор система.¹⁴ Социјални ризици и непредвиђени случајеви захтевају да системи социјалног обезбеђења обезбеде покриће за девет главних грана социјалне сигурности: здравствену заштиту; болест; старост; незапосленост; повреде на раду; издржавање породице и деце; породиљство; инвалидитет; и преживеле издржаване чланове породице и сирочад.¹⁵ Елемент адекватности захтева да системи социјалног обезбеђења буду адекватан у смислу износа и трајању, омогућавајући корисницима да остваре своја права на адекватан животни стандард. Овај оквир осигурава да особе са ниским примањима и значајним препрекама у образовању¹⁶, између осталих фактора, буду обухваћене механизмима социјалног обезбеђења. Право на социјално обезбеђење се стога посебно односи на особе које се суочавају са маргинализацијом и покушава да ту маргинализацију исправи.¹⁷

Елемент приступачности има пет под-елемената: (а) покривеност; (б) подобност; (ц) приуштивост; (д) учешће и информисање; и (е) физички приступ.¹⁸ Покривеност захтева да системи социјалног обезбеђења покривају све особе на недискриминаторан начин.¹⁹ Елемент подобности подразумева да сви квалификациони услови морају бити „разумни, пропорционални и транспарентни“.²⁰ Поред тога, „повлачење, смањење или суспензија социјалних давања треба да буде ограничено и засновано на разумним основама, подложно прописаном поступку и предвиђеним националним законодавством“.²¹ Елемент приуштивности налаже да било који издатак повезан са доприносима за систем социјалног обезбеђења буде приуштив за све, без угрожавања остваривања других права.²² Учесће и информације односе се на „јасан и транспарентан начин“ на који би корисници социјалног обезбеђења требало да добију информације о својим бенефицијама.²³ Коначно, физички приступ се односи на право прималаца да благовремено добију своје бенефиције.²⁴

¹⁴ *Id.* ¶ 11.

¹⁵ *Id.* ¶ 2.

¹⁶ Утврђено је да образовање представља „кључни фактор“ који утиче на учешће у неформалној економији. Види: *Sangbeon Lee, Philippe Mercadent и Rafael Diez de Medina*, Жене и мушкарци у неформалној економији: статистичка слика, Међународна организација рада, (2018) доступно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf.

¹⁷ У Србији, седамдесет један проценат (71%) Рома ради у неформалној економији. Србија има највећи јаз у неформалности у региону Западног Балкана. Види: *N.M. Blazenski, S. Marnie, и I. Keskinе*, Положај Ромкиња и Рома на тржиштима рада на Западном Балкану: кратак извештај, Програм Уједињених нација за развој, 2018, стр. 7, доступно на: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/eurasia/RomaEmployment_UNDP_RBEC.pdf.

¹⁸ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГС/19, ¶¶23-27.

¹⁹ *Id.* 23.

²⁰ *Id.* ¶24.

²¹ *Id.*

²² *Id.*

²³ *Id.* ¶26.

²⁴ *Id.* ¶27.

Државе морају пажљиво да одмере далекосежне последице сваког мешања у право на социјално обезбеђење, посебно имајући у виду међусобну повезаност са „остваривањем многобројних економских, социјалних и културних права“.²⁵ Државни закони и политике који се односе на социјално обезбеђење морају се вредновати у смислу валидност кључних компоненти и инклузивне сврхе права, при чему је од највеће важности обавеза поштовања постојећих модела социјалног обезбеђења и њихова заштита од неразумног мешања, као и право на правичан процес и на правни лек.²⁶

2) Утицај Закона о социјалној карти на право на социјално обезбеђење у Србији

Закон о социјалној карти не испуњава стандарде по питању права на социјално обезбеђење и ризикује да прекрши обавезе Србије према међународној регулативи о људским правима.

Пре увођења Закона о социјалној карти, Комитет УН за економска, социјална и културна права је изразио забринутост због „неадекватне покривености и висине социјалних давања” што „доводи до неефикасности система социјалног осигурања у смањењу сиромаштва”; осим тога, Комитет је указао на то да условљавање социјалних давања може „ефикасно ускратити приступ социјалним давањима одређеним групама у неповољном положају, као и маргинализованим групама“; изражена је и изразита забринутост због ионако компликоване административне процедуре потребне за приступ подршци.²⁷

Имајући у виду овај контекст, Закон о социјалној карти ће вишеструко утицати на остваривање права на социјално обезбеђење у Србији. Прво, закон дозвољава и *de jure* и *de facto* ограничења постојећих права и услуга социјалне заштите, ограничавајући приступ праву на социјално обезбеђење ограничавањем обухвата и увођењем нових препрека. Закон потврђује наведени циљ „ефикаснијег остваривања права и услуга социјалне заштите, праведније расподеле социјалне помоћи, унапређења ефикасности и проактивности рада органа у области социјалне заштите“ (чл. 3.), док се у члану 4 као један од циљева обраде података наводи „превенција сиромаштва и отклањање последица социјалне искључености“.

Међутим, као што је даље објашњено у одељку о дискриминацији у наставку текста, Закон о социјалној карти не пружа механизме који имају за циљ повећање покривености системом. Уместо тога, ближа анализа сугерише да се чини да је обрада података и аутоматизација

²⁵ *Muelle Flores* против Перуа, Прелиминарни приговори, меритум, репарације и трошкови, пресуда, *Inter-Am Ct. H.R. (ser. C)*, бр. 375, ¶187 (6. март 2019) (цитат из Општег коментара бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), ¶28, 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГС/19), Комитет УН за економска, социјална и културна права.

²⁶ Види, на пример, Општу уредбу о заштити података о личности, ¶59(с), ¶¶19-78, “Пре него што држава чланица или било која трећа страна изврши било какву радњу која задире у право појединца на социјално обезбеђење, надлежни органи морају осигурати да се такве радње изводе на начин који је гарантован законом, у складу са Пактом, и да укључује: (а) прилику за истинске консултације са онима на које се то односи; (б) благовремено и потпуно обелодањивање информација о предложеним мерама; (ц) разумно обавештење о предложеним радњама; (д) правна средства и правне лекове за оне који су погођени; и (е) правну помоћ за добијање правног лека. Када се таква радња заснива на способности особе да доприноси шеми социјалног осигурања, мора се узети у обзир њена способност плаћања. Ни под којим околностима појединац не би требало да буде лишен бенефиција на дискриминаторним основама или минималног суштинског нивоа давања како је дефинисано у ставу 59(а).”

²⁷ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Закључна запажања о трећем периодичном извештају Републике Србије, Е/С.12/СРБ/СО/3, 6. април 2022, тачка 50.

предвиђена законом конципирана тако да искључи постојеће кориснике из система, уместо да учини системе праведнијим и искорени сиромаштво. Конкретно, закон јасно успоставља систем за аутоматско покретање поступака који би могли искључити оне за које се чини да су премашили праг прихода којим стичу право на социјална давања. Насупрот томе, закон не садржи одредбе које имају за циљ укључивање нових корисника и проширење опсега социјалне заштите, као што је одговорно прикупљање података на нивоу заједнице у циљу боље идентификације структурних облика маргинализације и поткрепљивања обухвата како би се обезбедио већи приступ бенефицијама. Овај нагласак на искључивању, а не на укључивању, вероватно ће негативно утицати на право појединаца на приступ социјалном обезбеђењу даљим ограничавањем приступа.

Ова појава је постала уобичајена за дигитализацију система социјалне заштите, где се системи социјалне заштите дигитализују као механизам уштеде трошкова и повећања ефикасности социјалних давања, али су уместо тога конципирани тако да доведу до неправедног искључивања корисника.²⁸ Бивши специјални извештач Уједињених нација за екстремно сиромаштво и људска права, Филип Алстон, након опсежног истраживања о „дигиталним државама благостања“ у бројним земљама, наводи следећа сазнања:

„прихватање дигиталне државе благостања представљено је као алтруистичка и племенита активност конципирана да осигура грађанима корист од технологија, да им омогући да искусе ефикасније управљање и уживају у већем благостању. Често је, међутим, дигитализација система социјалне заштите праћена значајним смањењем укупног буџета социјалне заштите, сужавањем групе корисника, елиминацијом неких услуга, увођењем захтевних и наметљивих облика условљавања, тежњама усмереним на модификацију понашања, наметањем строжијих режима санкција и потпуним напуштањем традиционалног схватања да држава треба да буде одговорна појединцу.“²⁹

Када год тако рестриктивни дигитализовани систем као што је социјална карта постане услов за приступ систему социјалног обезбеђења, држава мора показати да је овај услов „разуман, пропорционалан и транспарентан“.³⁰ То захтева не само постојање легитимне сврхе наметања услова подобности и да сам услов може да постигне ову сврху, већ и да је значај наведеног циља у равнотежи са последицама по права погођених лица, као и да мање рестриктивне мере нису доступне.³¹ У случајевима када је казна за непоштовање критеријума подобности посебно

²⁸ Ово је слично методама таргетирања као што су имовински цензус, који наводно побољшавају поузданост, али се показало да уместо тога промовишу искључење. Види, на пример, *Stephen Kidd, Bjorn Gelders*, и *Dilóa Bailey-Athias*, Систем осмишљен да искључи: процена ефикасности имовинског теста као механизма таргетирања, радни документ о проширењу социјалног обезбеђења, бр. 56, Међународна организација рада (2017), доступно на: <https://www.developmentpathways.co.uk/wp-content/uploads/2017/03/Exclusion-by-design-An-assessment-of-the-effectiveness-of-the-proxy-means-test-poverty-targeting-mechanism-1-1.pdf>

²⁹ Извештај Специјалног извештача УН за екстремно сиромаштво и људска права, 11. октобар 2019. А/74/493, ¶5, доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/312/13/PDF/N1931213.pdf?OpenElement>.

³⁰ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГС/19, ¶24.

³¹ Комитет УН за економска, социјална и културна права, *Maribel Viviana López Alban* против Шпаније, Мишљења Комитета усвојена у оквиру Опционог протокола уз Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, везано за обавештавање бр. 37/2018, 29. новембар 2019, Е/С.12/66/Д/37/2018, ¶11.5.

оштра, као што је повлачење или ускраћивање социјалних давања, тада је на држави чланици да покаже да је таква казна разумна и сразмерна.³²

Дакле, иако Закон о социјалној карти каже да је кључна сврха омогућавање „ефикаснијег остваривања права из социјалне заштите“, то у крајњој линији може довести до већег искључења, законски и фактички, као и веће несигурности и обесхрабрености оних који траже помоћ кроз систем социјалне заштите. Актуелни специјални извештач УН за екстремно сиромаштво и људска права, Оливије де Шутер, јасно је рекао да иницијативе за дигитализацију попут оних садржаних у Закону о социјалној карти могу имати сасвим супротан ефекат. Он напомиње да дигитализација „може довести до веће, а не мање неизвесности за угрожене групе. Такође може обесхрабрити људе да се пријаве због ослањања *online* процедура на алгоритме дизајниране да открију превару, чак и без директне везе са тражењем самих социјалних давања.”³³ Нарочито у светлу чињенице да Закон о социјалној карти може довести до потпуног ускраћивања социјалних давања онима који нису у стању да испуне услове подобности, држава до сада није успела да испуни своју обавезу доказивања да је коришћење социјалне карте разумно, пропорционално или транспарентно.

Не само да би Закона о социјалној карти могао довести до *de jure* искључења, због искључујућег концепта закона, већ и до проблема што се ослања на аутоматизовано доношење одлука у оквиру система социјалних давања, што може узроковати *de facto* кршења права на социјално обезбеђење услед техничких, административних или оперативних проблема. Члан 4 предвиђа „аутоматизацију поступака и процеса везаних за поступање у области социјалне заштите“, док, како је детаљно наведено у одељку о заштити података у наставку, члан 17 такође предвиђа аутоматизоване процесе. Међутим, увођење аутоматизованог доношења одлука у системе социјалне заштите често повећава ризик да појединци неће добити бенефиције на које имају право. Значајни недостаци у обради података описани у одељку о принципима података у наставку, а посебно недостатак одредби којима би се обезбедила тачност података и механизми контроле, аутоматизација одлука и недостатак следљивости и објашњења начина на који се одлуке доносе, повећавају ризик од погрешног искључења корисника кроз погрешну аутоматизацију. Грешке овог типа су честе у системима који укључују прикупљање и обраду велике количине личних података за профилисање и категоризацију корисника у циљу израде пројекција, корелација између одређених карактеристика или уопштено „извођење информација које се сматрају корисним за доношење одлука“.³⁴ Системи попут социјалне карте, који настоје да обједине велике количине података у широком спектру категорија које обухватају приходе, имовину, радну способност и информације о домаћинству, посебно су сложени и ослањају се на много различитих улазних података. Ова сложеност повећава могућност грешке и, што је најважније, грешке у системима социјалне заштите имају озбиљне импликације на животе људи.

³² Комитет УН за економска, социјална и културна права, *Maria Cecilia Trujillo Calero* против Еквадора, Мишљења Комитета усвојена у оквиру Опционог протокола уз Пакт, везано за обавештавање бр. 10/2015, 14. новембар 2018, E/C.12/63/D/10/2015, ¶12.1.

³³ Извештај Специјалног извештача УН за екстремно сиромаштво и људска права, 2022, Извештај о неостваривању права у контексту социјалне заштите, 19. април 2022, A/HRC/50/38, ¶77.

³⁴ Разумевање алгоритамског одлучивања: могућности и изазови, Европски парламент (2019), доступно на: [https://www.europarl.europa.edu/RedData/STUD/2019/624261/EPRS_STU\(2019\)62461_EN.pdf](https://www.europarl.europa.edu/RedData/STUD/2019/624261/EPRS_STU(2019)62461_EN.pdf). Види и дискусију о *Aadhaar* систему у одељку IV.

Штавише, аутоматизовано доношење одлука у системима социјалних давања, као што је оно које је предвиђено Законом о социјалној карти, настоји да се ослони на један (далекосежан) регистар како би се утврдила испуњеност услова. Као што је детаљно наведено у одељку о заштити података у наставку, Закон о социјалној карти условљава приступ социјалним давањима подвргавањем наметљивом систему дигиталног надзора и консолидацијом великих количина осетљивих података о појединцима у јединствени регистар. Међутим, покушај представљања променљивих и компликованих околности живота људи – посебно живота оних који живе на маргинама и у ситуацијама рањивости –у јединственом регистру представља огроман изазов.³⁵ Мало је вероватно да ће административни подаци увек моћи да пруже тачне и ажурне информације, нити да обухвате оне који су најмаргинализованији, као што су мигранти без докумената и лица без сталне адресе. Аутоматизација у овом контексту често служи за стално искључивање, а условљавање приступа на овај начин може представљати додатну препреку за остваривање права на социјалну заштиту.

Како би се пружили докази да су се ови проблеми потврдили у пракси на другим местима, одељак IV у наставку описује низ случајева из других земаља у којима су дигитализација и аутоматизација великих система јавног сектора довели до масовног искључења корисника и последичних озбиљних импликација по људска права, што је натерало судове да реагују. На овај начин Закон о социјалној карти озбиљно ризикује кршење права на социјално обезбеђење.

В) Дискриминаторни утицај на ромску заједницу

Закон о социјалној карти ризикује доношење непропорционалне штете ромским заједницама, с обзиром на њихову презаступљеност у систему социјалних давања, укорењени антициганизам у Србији и све већи број доказа да системи засновани на подацима имају дискриминаторне ефекте на већ маргинализоване групе у случајевима када се примењују без довољних мера заштите. Закон о социјалној карти ризикује да појача структурну дискриминацију са којом се суочавају ромске заједнице, а истовремено их подвргне дигиталном надзору и произвољности у систему социјалних давања. Поред тога, упркос консолидацији енормне количине информација о корисницима социјалне помоћи, предложени систем ће вероватно наставити да игнорише социјалну депривацију и маргинализацију.

Према подацима пописа из 2011. године, у Србији је регистровано 147.604 Рома, што чини 2,1% укупног становништва на територији Србије (без Косова и Метохије).³⁶ Међутим, незванични извори процењују да је број Рома у Србији знатно већи, у распону од 250.000 до 500.000.³⁷ Према истраживању Републичког завода за статистику спроведеном 2019. године о

³⁵ О томе како прекомерно таргетирање може да доведе до искључења, види: Специјални извештај УН-а за екстремно сиромаштво и људска права, Извештај за 2022. годину о неостваривању права у контексту социјалне заштите, 19. април 2022, А/НRC/50/38, ¶25. („Конкретно, прекомерно таргетирање повећава сложеност процедура и трансформише социјалне и административне раднике у чуваре система, који имају задатак да избегну превару од стране „незаслужних“ подносилаца захтева. Повећана сложеност подразумева значајне трошкове трансакције и смањује остваривање права од стране подносилаца захтева који испуњавају услове. Ове препреке су у супротности са чланом 9, како га тумачи Комитет за економска, социјална и културна права.“)

³⁶ Попис становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији (19. новембар 2012), стр. 2, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2012/PdfE/G201218001.pdf>

³⁷ Марија Манић, Србија: профил земље 2011-2012, Европски центар за права Рома, (2013), стр 7, доступно на: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/serbia-country-profile-2011-2012.pdf.

положају жена и деце, 84% домаћинстава у ромским насељима прима неку врсту новчане помоћи, било новчану социјалну помоћ, лечији додатак или једнократну новчану помоћ.³⁸ Подаци из Истраживања вишеструких показатеља у Србији за 2019. (MICS 6) о положају жена и деце, показују да пет од шест ромских домаћинстава (83%) живи у условима изражене материјалне депривације (3 или више фактора материјалне депривације).³⁹ Несразмерна заступљеност Рома међу лицима којима је потребна новчана социјална помоћ и самим тим живе у сиромаштву указује на системску дискриминацију Рома у Србији.

Европска комисија против расизма и нетолеранције (ECRI) дефинише „антициганизам“ као „специфичан облик расизма, идеологију засновану на расној супериорности, облик дехуманизације и институционалног расизма потхрањиван историјском дискриминацијом, која се, између осталог, испољава кроз насиље, говор мржње, експлоатацију, стигматизацију и најочигледнији облик дискриминације.”⁴⁰ Дефиниција антициганизма коју је дала ECRI укључује појам „институционалног расизма”.⁴¹ Институционални расизам је најпрецизније дефинисан у Уједињеном Краљевству, као „колективни неуспех друштва да пружи одговарајућу и професионалну услугу људима због њихове боје коже, културе или етничког порекла.”⁴² Поред тога, Алијанса против антициганства дефинише концепт на следећи начин:

Антициганизам је историјски конструисан, упоран комплекс уобичајеног расизма против друштвених група идентификованих под стигмом „циганин“ или другим сродним терминима, и укључује: (1) хомогенизујућу и есенцијализирајућу перцепцију и опис ових група; (2) приписивање специфичних карактеристика; и (3) дискриминишуће друштвене структуре и насилне праксе које се појављују у тој позадини, које имају деградирајући и острашћени ефекат и које репродукују структуралне неповољне околности.⁴³

За Роме у Србији антициганизам није апстрактан појам. Према методолошки верификованим извештајима и показатељима, већина Рома суочена је са социјалном искљученошћу и

³⁸ Извештај о резултатима истраживања: Истраживање вишеструких показатеља за 2019. (MICS) и Истраживање вишеструких показатеља у Србији за 2019 - ромска насеља (октобар 2020), стр. xxxv, доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/media/16076/file/MICS%206%20Multiple%20Indicator%20Cluster%20Survey.pdf>.

³⁹ *Id.* 41.

⁴⁰ Европска комисија против расизма и нетолеранције, Препорука опште политике бр. 13 о борби против антициганизма и дискриминације Рома, (2011), стр. 7, доступно на: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>. Види и *Vona* против Мађарске, Европски суд за људска права, бр. 35943/10, сагласно мишљење судије *Pinto de Albuquerque*, (1. јули 2013.), доступно на: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-122183%22%7D>}.

⁴¹ Европска комисија против расизма и нетолеранције, Препорука опште политике бр. 13 о борби против антициганизма и дискриминације Рома, (2011), стр. 3, доступно на: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>.

⁴² Истрага *Stephen Lawrencea*, Извештај о истрази *Williama MacPhersona* (*MacPherson* извештај): поглавље 6, стр. 49 (1999) доступно на https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/277111/4262.pdf

⁴³ „Референтни документ о антициганизму“ Алијанса против антициганизма, стр. 1, (16. јуни 2017.), доступно на: <https://ergonetwerk.eu/wp-content/uploads/2017/12/2017-12-Recommendations-to-fight-antigypsyism.pdf>.

сиромаштвом и изложена је неком облику отворене, а још чешће и прикривене дискриминације.⁴⁴

Упркос напорима Србије да се бори против антициганизма,⁴⁵ ромска заједница у Србији „и даље пати од широко распрострањене дискриминације, незапослености, принудног иселења и де факто стамбене и образовне сегрегације.”⁴⁶ Комитет УН за економска, социјална и културна права (CESCR) је, у својим Закључним запажањима о трећем периодичном извештају Србије из априла 2022. године, истакао своју забринутост због „суштинске дискриминације са којом се суочавају угрожени и маргинализовани појединци и групе, у приступу послу, становању и образовању.”⁴⁷ Комитет је апеловао на државу уговорницу да „интензивира своје напоре на промовисању равноправности и у борби против дискриминације Рома и припадника националних мањина, особа са инвалидитетом, избеглица, тражилаца азила, интерно расељених лица и лезбејки, хомосексуалаца, бисексуалаца, трансродних и интерсексуалних особа.”⁴⁸

CESCR је држави чланици посебно препоручио да:

- “(а) предузме неопходне кораке за уклањање свих дискриминаторних законских одредби и без одлагања усвоји антидискриминаторно законодавство на чије усвајање се још увек чека и ојача спровођење антидискриминаторног законодавства у циљу обезбеђивања једнаког уживања економских, социјалних и културних права у пракси;
- (б) предузме неопходне мере како би државни органи спровели тест равноправности приликом припреме нових прописа или политика које утичу на уживање економских, социјалних и културних права од стране угрожених и маргинализованих појединаца и група, како је предвиђено Законом о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације;
- (в) повећа свест и сензибилизацију међу јавним званичницима и јавности и у погледу говора мржње на интернету.”⁴⁹

CESCR је такође приметио неуспехе у промоцији права на социјалну заштиту у Србији.⁵⁰ Комитет је изразио забринутост због „недовољних буџетских издвајања за социјалну заштиту, као и због неадекватне покривености и висине укупних давања у области социјалне сигурности,

⁴⁴ „Антициганизам и кумулативна и системска дискриминација представљају основне разлоге социјалне искључености Рома“. Горан Башкић, Роми у Републици Србији: Изазови дискриминације, Европска група за права мањина, (2021), доступно на: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_RomaSerb_EN_Mar21_E.pdf.

⁴⁵ Влада Србије званично је прихватила концепт антициганизма и навела је борбу против антициганизма и расизма као један од кључних циљева Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022-2030. године, Службени гласник Републике Србије бр. 23/2022 (17. фебруар 2022.), стр. 61, доступно на: <https://www.minjimpdd.gov.rs/doc/Strategy-for-Social-Inclusion-of-Roma-in-the-Republic-of-Serbia2022-2030-eng.pdf>

⁴⁶ Комитет УН за грађанска и политичка права, Закључна запажања о трећем периодичном извештају Србије, 6. април 2022, CCPR/C/SRB/CO/3, ¶ 28.

⁴⁷ *Id.* ¶ 28.

⁴⁸ *Id.* ¶ 29.

⁴⁹ *Id.* ¶ 29(a), (b), и (c).

⁵⁰ *Id.* 50.

што је довело до неефикасности система социјалног осигурања у смањењу сиромаштва.”⁵¹
Комитет је такође забринут:

због одређених услова за добијање социјалне помоћи који ефективно ускраћују приступ давањима у области социјалне сигурности одређеним групама које се налазе у неповољном положају, као и маргинализованим групама. Поменути услови обухватају условљавање родитељског додатка одређеним критеријумима, као што су похађање школе и вакцинација деце, што има значајан дискриминаторни ефекат на ромске породице, и условљавање новчане социјалне помоћи обављањем неплаћеног посла. Такође је изражена забринутост због компликоване административне процедуре за тражење новчане социјалне помоћи (чл. 9 и 11).⁵²

Комитет препоручује да држава уговорница:

- (а) повећа буџетска издвајања за социјалну заштиту и повећа обухват и износ давања социјалног осигурања;
- (б) преиспита услове за добијање социјалне помоћи, посебно родитељског додатка и новчане социјалне помоћи, са циљем уклањања услови који су дискриминаторни или имају дискриминаторни ефекат и који су у супротности са нормама људских права, и предузме ефикасне мере за побољшање стопе остваривања социјалне помоћи;
- (в) поједностави административну процедуру, и учинити је лако доступном и једноставном за коришћење.⁵³

Неизвесност и променљивост услова које намеће Закон о социјалној карти могу утицати на приступ ромске заједнице становању. Као што је горе наведено, чини се да су одредбе о подацима Закона о социјалној карти структуриране тако да искључују, а не укључују, јер док закон предвиђа прикупљање преко 120 података који се односе на потенцијалне кориснике, не препознаје индикаторе који би могли идентификовати маргинализацију и социјалну ускраћеност. Закон о социјалној карти у члановима 6 до 10 прописује која се врста података о подносиоцу захтева прикупља и обрађује. Међутим, наведени чланови не садрже податке о животним условима подносилаца захтева, иако би такви подаци могли бити од суштинског значаја за процену социо-економског статуса приликом одлучивања о правима у области социјалне заштите. Наиме, Влада је у свом кључном документу о социјалној инклузији Рома навела да, према истраживању које је 2019. године спровео Републички завод за статистику, око „32% подстандардних ромских насеља (ПРН) није повезано на мрежу електричне енергије, док 38% ПРН није прикључено на водоводну мрежу.”⁵⁴ Слично томе, извештај који је резултат заједничке истраживачке иницијативе УН и Владе Србије открио је да у Србији постоје 702

⁵¹*Id.*

⁵²*Id.* 51.

⁵³*Id.* ¶ 51(a), (b), (c).

⁵⁴ Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022-2030, Службени гласник Републике Србије бр. 23/2022 (17. фебруар 2022), стр. 50, доступно на: <https://www.minijmpdd.gov.rs/doc/Strategy-for-Social-Inclusion-of-Roma-in-the-Republic-of-Serbia2022-2030-eng.pdf>

подстандардна ромска насеља са приближно 168.000 становника.⁵⁵ Поред тога, око 24.000 Рома који живе у ПРН нема приступ електричној енергији, 32.000 Рома нема приступ чистој води, а око 93.000 Рома нема прикључак на канализациону мрежу.⁵⁶ Несумњиво је да такви животни услови Роме који живе у подстандардним насељима стављају у посебно угрожено стање и потребу за социјалном заштитом. Међутим, према члановима 6 до 10 Закона о социјалној карти, такви подаци остају невидљиви у регистру социјалне карте подносиоца. Дакле, упркос обавези масовног прикупљања података о потенцијалним корисницима социјалне помоћи, одредбе Закона о социјалној карти одржавају невидљивост маргинализације која карактерише структурну дискриминацију ромских заједница у Србији.

Ово је посебно релевантно јер су Роми несразмерно погођени исељавањем, које карактерише недостатак адекватних консултација, благовремено обавештавање станара, недостатак било каквог или адекватног алтернативног смештаја и одсуство подршке за стимулисање социјалног укључивања.⁵⁷ У најновијем случају исељења (2020-2021) претежно ромских породица из неформалног насеља „Вијадукт” у општини Раковица у Београду, власти су потпуно занемариле одредбе Закона о становању и одржавању зграда које се односе на расељавање насеља.⁵⁸ Приликом исељења 2018. године више од 80 Рома који су живели поред депоније Винча у Београду, неке од породица су остале без икаквог алтернативног смештаја.⁵⁹

Поред овог систематског искључивања, Роми нису успели ни у оквиру правног система да исправе неправду која им је нанета. Европски центар за права Рома (ERRC) је обезбедио правно заступање пред судом за две ромске породице које су 2012. године исељене из својих домова у Београду и смештене у напуштено складиште у Нишу. Апелациони суд у Београду одбацио је аргумент ERRC-а да су принудна исељења несразмерно усмерена на Роме у Србији и да представљају индиректну дискриминацију. Значајне препреке које се пред Роме постављају у приступу и задржавању услуга као што су становање, као и у ширем постизању социјалног

⁵⁵ Канцеларија за људска права Уједињених нација, Мапирање подстандардних ромских насеља према ризицима и приступу правима са нарочитим освртом на КОВИД-19, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Републике Србије, Тим за људска права при УН (2020), стр. 3, доступно на: https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Mapiranje_podstandardnih_romskih_naselja_prema_rizicima_i_pristupu_pravima_sa_naroci_tim_osvrtnom_na_COVID-19.pdf.

⁵⁶ Канцеларија за људска права Уједињених нација, Мапирање подстандардних ромских насеља према ризицима и приступу правима са нарочитим освртом на КОВИД-19, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Републике Србије, Тим за људска права при УН (2020), доступно на: https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Mapiranje_podstandardnih_romskih_naselja_prema_rizicima_i_pristupu_pravima_sa_naroci_tim_osvrtnom_na_COVID-19.pdf.

⁵⁷ Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022-2030, Службени гласник Републике Србије бр. 23/2022 (17. фебруар 2022), стр. 61, доступно на: <https://www.minijmpdd.gov.rs/doc/Strategy-for-Social-Inclusion-of-Roma-in-the-Republic-of-Serbia2022-2030-eng.pdf>

⁵⁸ Данило Ђурчић, Искривљена слика: Економска и социјална права у Србији, Иницијатива А 11 (2022), стр. 54-56, доступно на: [https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2022/05/Izves%CC%8Ctaj%20Iskrivljena%20Slika%20\(1\)~.pdf?_t=1663934511](https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2022/05/Izves%CC%8Ctaj%20Iskrivljena%20Slika%20(1)~.pdf?_t=1663934511); Види такође *Amnesty International*, Србија: Роми и даље чекају адекватно стамбено решење (2015), доступно на: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR7013082015ENGLISH.pdf>.

⁵⁹ „Србија: остављени без посла након исељења са депоније Винча, Роми почињу преговоре са градом Београдом уз помоћ тужбе која је поднета ЕБРД-у”, *BUSINESS & HUMAN RIGHTS RESOURCE CENTER*, 22. април 2021.) <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/serbia-left-jobless-after-eviction-from-vinca-landfill-roma-begin-negotiations-with-city-of-belgrade/>.

укључења, указују на ефекте које би Закон о социјалној карти могао потенцијално имати на ову заједницу.

1) Право на једнакост и недискриминацију

Право на једнакост⁶⁰ је засновано на принципу да се сва људска бића „рађају слободна и једнака у достојанству и правима.“⁶¹ Важна компонента права на једнакост је да државе морају не само да елиминирају дискриминацију, већ и да предузму позитивне мере за постизање суштинске једнакости, односно да свима омогући уживање економских, социјалних и културних права у истој мери.⁶² Право на једнакост и недискриминацију примењује се на уживање свих права према Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима (ICESCR) и Међународном пакту о грађанским и политичким правима (ICCPR), кроз члан 2 у сваком од њих, и гарантовано је чланом 26 ICCPR-а. Таква забрана дискриминације обухвата дискриминацију на основу расе, пола, класе и националног порекла, између осталих класификација које се често укрштају.⁶³ Према Комитету за људска права, „члан 26 не обезбеђује само свим појединцима једнакост пред законом, као и једнаку законску заштиту, већ и забрањује било какву дискриминацију на основу закона и јемчи свим лицима подједнаку и ефикасну заштиту против сваке дискриминације на било ком основу.“⁶⁴ Члан 26, “забрањује дискриминацију у закону или у ствари у било којој области коју регулишу и штите органи јавне управе.”⁶⁵ Бројни међународни уговори фокусирани су на једнакост и недискриминацију, а они укључују Конвенцију о елиминацији дискриминације жена, Конвенцију о елиминацији свих облика расне дискриминације и Конвенцију о правима детета.

Члан 14 Европске конвенције о људским правима (ECHR) предвиђа заштиту од дискриминације у уживању права представљених у Конвенцији. Европски суд за људска права (ECtHR) је кроз судску праксу утврдио „основну“ природу принципа недискриминације. ECtHR је утврдио да је принцип недискриминације применљив у бројним случајевима који се тичу социјалног обезбеђења укључујући: Андрејева против Летоније;⁶⁶ Гајгусуз против

⁶⁰ Овај одељак је преузет од Радне групе за мониторинг, Заједнички став: Подаци за економска, социјална и културна права, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), доступно на: https://www.escr-net.org/sites/default/files/attachments/collective_position_data_2022_complete_en.pdf.

⁶¹ Универзална декларација о људским правима, G.A. Res. 217A (III), 3. сесија УН док. А/810 (10. децембар 1948.), члан 1.

⁶² Види: *ESCR-Net Women* и *ESCR* радна група, Кратак извештај: раскрсница између земље и женских економских, социјалних и културних права, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права, (2016), стр. 1, доступно на: https://www.escr-net.org/sites/default/files/briefing_paper_land_0.pdf.

⁶³ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), ¶29, 4. фебруар 2008, E/C.12/GC/19, ¶29.

⁶⁴ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр 18: Забрана дискриминације, 10. новембар 1989, HRI/GEN/1/Rev.1, ¶ 1.

⁶⁵ *Id.* 12.

⁶⁶ *Andrejeva* против Летоније, Европски суд за људска права, ECLI:CE:ECHR (2009) (закључено је да је лишавање права на пензију због тога што подносиоци представке немају летонско држављанство било дискриминаторно и представљало повреду права подносилаца представке према члану 14 у вези са чланом 1 Протокола бр. 1 и чланом 6 става 1 Пакта).

Аустрије;⁶⁷ Коуа Поирез против Француске;⁶⁸ Протокол 12 ЕСНР унапређује заштиту предвиђену чланом 14 ЕСНР дозвољавајући заштиту од дискриминације од стране јавног органа у случајевима када друга права из конвенције нису ангажована, у циљу „предузимања даљих корака на унапређењу једнакости свих лица кроз колективно спровођење опште забране дискриминације.”⁶⁹ Протокол 12 такође уводи нову одредбу о једнакости која утврђује да „принцип недискриминације не спречава државе потписнице да предузимају мере у циљу унапређивања пуне и стварне једнакости, под условом да постоји објективно и разумно оправдање за овакве мере.”⁷⁰

Део В, члан Е Европске социјалне повеље утврђује да ће „остваривање права предвиђених овом Повељом бити обезбеђено без икакве дискриминације по основу расе, боје коже, пола, језика, вере, политичког или другог мишљења, националног или социјалног порекла, здравља, припадности националној мањини, рођењу или другом статусу.”⁷¹ Ово укључује право на социјално осигурање из дела 2, члана 12.⁷²

Постоје различити облици дискриминације. Према Општем коментару 20 Комитета УН за економска, социјална и културна права (CESCR), директна дискриминација је када се неко лице третира неповољније од неког другог у упоредивим околностима.⁷³ Индиректна дискриминација је када су пракса, правило, политика или захтев споља посматрано неутрални, али имају негативан утицај на одређену групу.⁷⁴ Формална дискриминација постоји у правним

⁶⁷ *Gaygusuz* против Аустрије, Европски суд за људска права, 39/1995/545/631 (1996) (утврђено је да различит третман ускраћивања аконтације за пензију у виду хитне помоћи турском држављанину који борави у Аустрији и који је платио доприносе за осигурање од незапослености представља кршење члана 14 Европске конвенције о људским правима и члана 1 Протокола 1 који гарантује право на уживање имовине).

⁶⁸ *Koua Poirrez* против Француске, Европски суд за људска права, 30/12/2003 (2003) (утврђено је да ускраћивање инвалидним подносиоцу представке због националног порекла представља кршење члана 14 Европске конвенције о људским правима у вези са чланом 8).

⁶⁹ Савет Европе, Протокол бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, преамбула, стр. 2 (2000).

⁷⁰ *Id.*

⁷¹ Савет Европе, Европска социјална повеља (ревидирано), 1996, стр. 15, доступно на: <https://rm.coe.int/168007cf93>

⁷² *Id.* 7.

⁷³ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 20: Забрана дискриминације у области економских, социјалних и културних права, 2. јули 2009, Е/С.12/ГС/20, ¶10(а).

⁷⁴ *Id.* ¶10(б). На пример, у европском систему људских права:

[Индиректна дискриминација може произаћи из неутралног правила (*Hoogendijk* против Холандије (одлука), 2005), из *de facto* ситуације (*Zarb Adami* против Малте, 2006, § 76) или из политике (*Tapayeva* и други против Русије, 2021, § 112).

У предмету Д.Х. и други против Чешке Републике [ГЦ], 2007., питање је било да ли је начин на који је законодавство примењено у пракси резултирало несразмерно великим бројем ромске деце која су неоправдано смештена у специјалне школе, и да ли су таква деца стављена у значајно неповољан положај. „Општа политика или мера“ за коју је суд утврдио да је дискриминаторна били су тестови који су коришћени за процену интелектуалних капацитета деце како би се одлучило да ли ће похађати редовну или „специјалну“ школу за децу са сметњама у учењу. Тест је осмишљен имајући у виду уобичајену чешку популацију и резултати нису анализирани у светлу посебности и посебних карактеристика ромске деце. Ово је довело до индиректне дискриминације ромске деце за коју је постојала већа вероватноћа да ће

и политичким оквирима држава.⁷⁵ Суштинску дискриминацију у пракси обично доживљавају групе које су биле подвргнуте историјским или упорним предрасудама.⁷⁶ Дискриминација може бити и системска. CESCR напомиње да је „дискриминација неких група свеприсутна, упорна и дубоко укореењена у друштвеном понашању и организацији, често укључујући неоспорну или индиректну дискриминацију.”⁷⁷ Системска дискриминација је резултат „правних правила, политика, пракси или преовлађујућих културних ставова било у јавном или приватном сектору који стварају релативне недостатке за неке групе и привилегије за друге групе.”⁷⁸

Право на социјалну сигурност треба да буде обезбеђено како у закону тако и у пракси на основу једнакости и недискриминације.⁷⁹ Државе не би требало да се упуштају у директну дискриминацију, чувајући се од искључења из система социјалног обезбеђења структурно маргинализованих група, укључујући мањине и аутохтоне народе, с обзиром да су оне међу „групама које се традиционално суочавају са потешкоћама у остваривању права на социјалну сигурност.”⁸⁰ На пример, у предмету Трухило Калеро против Еквадора, CESCR је појаснио да државе морају да обезбеде једнакост између мушкараца и жена тако што ће обезбедити да јавне политике и законодавство узимају у обзир баријере са којима се „жене суочавају у пракси.”⁸¹ Комитет је такође навео конкретне случајеве наведених препрека, укључујући „постојаност стереотипа“, те чињеницу да жене много чешће обављају неплаћени посао у поређењу са мушкарцима.⁸²

Државе се такође морају чувати од индиректне дискриминације у примени права на социјално обезбеђење. CESCR дефинише индиректну дискриминацију као „законе, политике или праксе који формално гледано изгледају неутрални, али имају непропорционалан утицај на остваривање“ економских, социјалних и културних права.⁸³

2) Дискриминација везана за дигитализацију

Иако се аутоматизовани системи доношења одлука често промовишу као неутрална, технократска решења, велики део радова показује да су они доследно поспешивали

слабије урадити тест, те су касније услед тога смештена у “специјалне школе” у несразмерно великом броју у поређењу са децом чешког етничког порекла (§§ 200-201).

Регистар Европског суда за људска права, Водич о члану 14 Европске конвенције о људским правима и члану 1 Протокола бр. 12 уз Конвенцију о забрани дискриминације, ажурирано 31. августа 2022, ¶¶31-32, доступно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_ENG.pdf.

⁷⁵ *Id.* ¶9.

⁷⁶ *Id.* ¶8(a).

⁷⁷ *Id.* ¶12.

⁷⁸ *Id.*

⁷⁹ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГЦ/19, ¶29.

⁸⁰ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9 Пакта), 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГЦ/19, ¶¶29, 31, 35.

⁸¹ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Ставови које је Комитет усвојио у складу са Опционим протоколом уз Пакт у вези са саопштењем бр. 10/2015 које је поднела *Marcia Cecilia Trujillo Calero* против Еквадора, 14. новембар 2018, Е/С.12/63/Д/10/2015, ¶13.3.

⁸² *Id.* ¶13.4.

⁸³ *Id.* 13.2.

неједнакост.⁸⁴ Као што је специјални известилац УН-а за савремене облике расизма, расну дискриминацију, ксенофобију и сродне нетолеранције, Тендаи Акиуме, изјавио, „као класификационе технологије које разликују, рангирају и категоризују, системи вештачке интелигенције су у својој сржи системи дискриминације.”⁸⁵

Оно што је најважније, аутоматизовани системи за доношење одлука нису равномерно распоређени у јавном сектору. Такви системи се генерално прво примењују у оним областима у којима држава комуницира са групама са ниским приходима и маргинализованим групама, као што су систем кривичног правосуђа, полиција, имиграција и систем социјалне заштите — а ове технологије се често примењују „експериментално“ у овим сферама⁸⁶ док се не примењују, на пример, за откривање пореских превара богатих грађана.⁸⁷ Слично томе, предиктивни алгоритамски системи се примењују у службама за заштиту деце како би покушали да открију злостављање деце међу породицама са ниским приходима, чиме се профилишу и прате родитељи са ниским примањима, али се такви аутоматизовани системи не користе за откривање злостављања у породицама са вишим приходима.⁸⁸ Сама примена таквих система од стране држава често је сама по себи дискриминаторна јер има тенденцију да несразмерно таргетира и профилише маргинализовану популацију.

Поред тога, аутоматизовани системи за доношење одлука врло често резултирају дискриминацијом због начина на који су дизајнирани. Постоји неколико начина на које алгоритамски системи могу да дискриминишу.⁸⁹ Пре свега, недостаци и неуједначености који постоје у подацима које алгоритамски систем обрађује да би дошао до својих закључака често доводе до дискриминације. Избор података није неутралан и може довести до различитих исхода у зависности од тога ко их је прикупио, која поља података су укључена и како се информације прикупљају. Скупови података стога могу бити пристрасни и недовољно репрезентативни због искривљености и недостатака у прикупљању података, а то посебно може бити случај када ови скупови података прикупљају информације о маргинализованим групама.

⁸⁴ Види, на пример, *Safiya Noble*, Алгоритам опресије: Како претраживачи јачају расизам, *New York University Press* (2018); *Virginia Eubanks*, Аутоматизација неједнакости: Како високотехнолошки алати профилишу, контролишу и кажњавају сиромашне, *St. Martin's Press* (2018); *Ruba Benjamin*, Трка за технологијом, *Polity* (2019); *Rashida Richardson*, Расна сегрегација и друштво вођено подацима: Како наш неуспех да узмемо у обзир основне узроке одржава одвојене и неједнаке стварности, 36, *BERKELEY TECHNOLOGY LAW JOURNAL*, 1051 (2022).

⁸⁵ *Tendayi Achiume*, Расна дискриминација и дигиталне технологије у настајању: Анализа људских права, Извештај специјалног известиоца за савремене облике расизма, расне дискриминације, ксенофобије и друге облике нетолеранције, Савет за људска права, 18. Јун 2020, А/HRC/44/57, ¶7.

⁸⁶ Извештај Специјалног известиоца за савремене облике расизма, расне дискриминације, ксенофобије и друге облике нетолеранције Генералној скупштини, 10. новембар 2020, А/75/590. Види и Извештај Специјалног известиоца за екстремно сиромаштво и људска права, Посета Уједињеном краљевству Велике Британије и Северне Ирске, А/HRC/41/39/Add.1, 23. април 2019, доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/3806308?ln=en>.

⁸⁷ Извештај Специјалног известиоца Уједињених нација за екстремно сиромаштво и људска права, као *Amicus Curiae* у предмету NJCM с.с против Холандије (SyRI) пред Окружним судом у Хагу (предмет С/09/550982/HAZA 18/388),
доступно на: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Poverty/Amicusfinalversionsigned.pdf>

⁸⁸ *Khiara Bridges*, Сиромаштво права на приватност, *Stanford University Press* (2017); *Virginia Eubanks*, Аутоматизација неједнакости: Како високотехнолошки алати профилишу, контролишу и кажњавају сиромашне, *St. Martin's Press* (2018).

⁸⁹ Види уопштено, *Giacomo Caruazzo*, Компаративна студија о алгоритамској дискриминацији између Европе и Северне Америке, Италијанска мрежа *Equality*, (2022), доступно на: https://www.italianequalitynetwork.it/a-comparative-study-on-algorithmic-discrimination-between-europe-and-north-america/#_ftn62.

Када се ови подаци затим обрађују од стране алгоритамских система да би се идентификовали обрасци и направиле пројекције, ове пристрасности и искривљења могу довести до дискриминаторних закључака.

Друго, „алгоритми репродукују предрасуде уграђене у велике скупове података који су способни да опонашају и репродукују имплицитне предрасуде људи.”⁹⁰ Скупови података генерално одражавају расне и социо-економске диспаратите и реалности које су присутне у друштву. Дакле, начин на који су алгоритамски системи „обучени“ да извуку одређени закључак такође може довести до дискриминације, посебно када је алгоритамски систем обучен да открива обрасце користећи податке у којима се предвиђени исход за одређену групу систематски разликује од других група и стога се једна група доследно третира другачије од других.⁹¹ На пример, ако је алгоритам дизајниран да одабере кандидата који ће бити позван на разговор за посао сетован на обрасцима података оних који су се претходно успешно пријавили за посао, вероватно ће открити и поновити системске неједнакости у тим подацима. Ове неједнакости можда нису повезане са потенцијалом кандидата, већ са људским и институционалним предрасудама које су довеле до тога да се одређене маргинализоване групе у мањој мери позивају на разговор за посао, а затим их алгоритам реплицира.⁹²

Још један проблем се јавља пошто алгоритамски системи често доносе одлуке на основу посматрања образаца у моделима података. На пример, 2020. године влада Уједињеног Краљевства одлучила је да примени алгоритамски систем за генерисање оцена за студенте у Енглеској који нису могли да полагају испите за А-ниво због пандемије COVID-19.⁹³ Нижа оцена може довести до тога да студент не добије место на универзитету који је изабрао. Алгоритам је користио историјске податке о оценама које су претходни ученици добили из дате школе током тестирања за А-ниво. Нешто мање од 40% ученика добило је ниже оцене него што се очекивало⁹⁴, што је довело до примедби да постоји латентна алгоритамска предрасуда у систему која је неким ученицима онемогућила да добију најбоље оцене упркос предвиђањима њихових наставника. Истовремено повећао се проценат највиших оцена у школама у којима ученици плаћају школарину. Након негодовања јавности и покренутих правних поступака, Влада Уједињеног Краљевства је поништила ову одлуку и дозволила ученицима да им наставници дају оцене на основу њихових предвиђених оцена и претходно постигнутих резултата.

⁹⁰ *Tendayi Achiume*, Расна дискриминација и нове дигиталне технологије: Анализа људских права, Извештај специјалног извештача за савремене облике расизма, расне дискриминације, ксенофобије и друге облике нетолеранције, Савет за људска права, 18. јун 2020, А/HRC/44/57, ¶28.

⁹¹ *Nina Turner, Paul Resnick, и Genie Barton*, Откривање и ублажавање алгоритамских предрасуда: најбоља пракса и политике у циљу смањења штете учињене потрошачима, *Brookings Institute* (2019), доступно на: <https://www.brookings.edu/research/algorithmic-bias-detection-and-mitigation-best-practices-and-policies-to-reduce-consumer-harms/>.

⁹² Види, на пример, *Jeffrey Dastin*, „Амазон укида тајни алат вештачке интелигенције за запошљавање за који се показало да има предрасуде према женама”, *REUTERS*, (11. октобар 2018.), <https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G>.

⁹³ *Will Bedingfield*, „Све што је пошло наопако са поквареним алгоритмом за полагање теста за А-ниво”, *WIRED*, (19. август 2020), <https://www.wired.co.uk/article/alevel-exam-algorithm>.

⁹⁴ *Richard Adams, Sally Weale и Caelainn Barr*, „Резултати теста за А-ниво: скоро 40% оцена на тесту су ниже у односу на оцене наставника у Енглеској”, *THE GUARDIAN*, (13. август 2020.), <https://www.theguardian.com/education/2020/aug/13/almost-40-of-english-students-have-a-level-results-downgraded>.

Дискриминаторни исходи су вероватни када алгоритамски системи користе информације у вези са заштићеним карактеристикама (нпр. пол, етничка припадност, вероисповест).⁹⁵ Још чешће, међутим, погрешно постављене категорије се користе као „модел“ за расу,⁹⁶ етничку припадност, пол и друге карактеристике.⁹⁷ На пример, алгоритамски систем може доносити одлуке на основу „висине особе, која је такође у корелацији са полом, или поштанског броја, који може индиректно да укаже на етничко порекло у случајевима сегрегираних подручја у градовима, или директније, на државу у којој је особа рођена.”⁹⁸ У овим случајевима, дискриминаторне одлуке се могу доносити о људима и о томе да ли они могу или не могу приступити услузи на основу овог модела индикатора који је директно повезан са фактором који доприноси структурној неједнакости. У пилот фази примене Закона о социјалној карти, између фебруара и августа 2022. године, из система социјалне заштите,⁹⁹ је удаљено око 22.000 или више од 10% корисника, од којих су већина били Роми.

Треће, дигитални системи као што је онај који је успостављен у складу са Законом о социјалној карти нису добро прилагођени потребама заједница које се најчешће ослањају на ове услуге – пошто је мало вероватно да ће имати приступ дигиталним системима или бити у могућности да са њима лако комуницирају. У том смислу, дигитални системи постају препрека за њихов приступ социјалним давањима, што према CESCR може представљати индиректну дискриминацију; индиректна дискриминација се може наћи тамо где државе не успевају да „брзо уклоне препреке које је држава чланица дужна да уклони како би се омогућило тренутно испуњење права загарантованог Пактом.”¹⁰⁰

С) Некомпатибилност са принципима заштите података заснованим на људским правима

Напори државе усмерени на дигитализацију морају бити у складу са стандардима људских права о приватности; информисању и учешћу јавности; прописног процеса; и правног лека, који су у основи низа принципа заштите података. Генерално посматрано, закони о заштити података баве се следећим аспектима: принципима података; правима појединаца у вези са њиховим личним подацима; правним основама за обраду личних података; обавезама обрађивача података и руковалаца; структуром одговорности и управљања; и разматрањем безбедности података. Закон о социјалној карти у Србији је некомпатибилан са приступом подацима

⁹⁵ #BigData: Дискриминација у доношењу одлука заснованих на подацима, Агенција Европске уније за основна права (2018), стр. 5, доступно на: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/bigdata-discrimination-data-supported-decision-making>.

⁹⁶ *Amnesty International*, Ксенофобичне машине: Дискриминација кроз нерегулисану употребу алгоритама у систему дечијих давања - скандал у Холандији, (2021), стр. 20, доступно на: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur35/4686/2021/en/>.

⁹⁷ Види, *Cathy O'Neill*, Оружје за математичко уништавање (*Broadway Books*: 2016), стр. 17-18, 146.

⁹⁸ #BigData: Дискриминација у доношењу одлука заснованих на подацима, Агенција Европске уније за основна права (2018), стр. 5, доступно на: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/bigdata-discrimination-data-supported-decision-making>.

⁹⁹ Иницијатива А11, (Анти)социјална карта, 14. октобар 2022, доступно на: <https://www.a11initiative.org/en/antisocial-cards/>.

¹⁰⁰ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење, 4. фебруар 2008, Е/С.12/ГЦ/19, ¶65.

заснованим на људским правима због својих нејасних и прешироких одредби, централизације великих количина података у јединственом регистру, увођења искључиво аутоматизованих система одлучивања и недостатка адекватног надзора и заштитних мера. Као таква, дигитализација коју намеће Закон о социјалној карти не испуњава принципе заштите података:

1. ограничење сврхе;
2. минимизација података;
3. ограничење чувања;
4. интегритет, поверљивост и безбедност података;
5. наметање искључиво аутоматизованог одлучивања;
6. правичност, законитост, транспарентност и тачност;
7. одговорност и надзор.

Закон о социјалној карти подрива права лица на која се подаци односе на више начина: преширока је структура за прикупљање и обраду података и игноришу се одређена права (као што су пристанак и одустајање) док се само нејасно позива на друга права (као што је нпр. право на приступ информацијама). Одељак у наставку анализира Закон о социјалној карти Републике Србије у светлу принципа заштите података које прописује Конвенција 108+ Савета Европе и Општа уредба о заштити података Европске уније (GDPR), два водећа документа о заштити података који су основа закона о заштити података у Србији – Закона о заштити података о личности.¹⁰¹ Термине и концепте који се користе у овом одељку треба сматрати доњим, а не горњим прагом закона о заштити података. Закон о социјалној карти игнорише или је у јасној супротности са неким од ових основних права на заштиту података.

1) Основе принципа заштите података: право на приватност, информације, учешће јавности, прописан поступак и правни лек

Принципи заштите података произлазе из међународног права о људским правима у погледу приватности; информисања и учешћа јавности; прописног процеса; и правног лека.

Право на приватност садржано је у бројним уговорима о људским правима, укључујући Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR) (чл. 17) и Европску конвенцију о људским правима (ECHR) (чл. 8).¹⁰² Комитет за људска права, који надгледа спровођење ICCPR, дефинише право на приватност као „право сваке особе да буде заштићена

¹⁰¹ Конвенција СЕ је обавезујућа за Србију с обзиром да је Србија чланица Савета Европе. Поред тога, Закон о заштити података о личности Републике Србије – ЗЗП – усклађен је са ГДПР, с обзиром да је то била обавеза Србије као кандидата за чланство у ЕУ у процесу европских интеграција. „Одредбе Закона о заштити података о личности одражавају нормативне одредбе ГДПР-а у скоро свим аспектима, укључујући одредбе које регулишу територијалну примену закона, правни основ за обраду података, приватност по дизајну, права носилаца података, сигурност обраде и нарушавање личних података, процене утицаја на заштиту података, и трансфер личних података. Види Петар Мијатовић, “Закон о заштити података о личности државе Србије после две године,” *PRIVACY TRACKER* (18. август 2021.), <https://iapp.org/news/a/serbian-law-on-personal-data-protection-law-after-two-years-of-implementation-and-harmonization-with-gdpr/#:~:text=Serbia's%20DPA%20is%20authorized%20to,with%20fines%20of%20850%20euros>.

¹⁰² Право на приватност је такође добро покривено међународним уговорима који штите права одређених група, укључујући члан 16 Међународне конвенције о правима детета, члан 14 Међународне конвенције о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица и члана 22 Међународне конвенције о правима особа са инвалидитетом.

од произвољног или незаконитог мешања у њену приватност, породицу, дом или преписку, као и од незаконитих напада на његову част и углед.”¹⁰³ Позивање на „незаконито“ у овом контексту означава да свако мешање мора бити предвиђено законом, а помињање „арбитрарног“ подразумева да свако такво мешање мора бити у складу са циљевима и одредбама ICCPR -а, као и „разумно у одређеним околностима.”¹⁰⁴

Сагласно Високом комесару УН за људска права, „право на приватност игра кључну улогу у равнотежи моћи између државе и појединца и темељно је право за демократско друштво. Њен значај за уживање и остваривање других људских права на интернету и ван интернета у свету који се све више фокусира на податке расте.”¹⁰⁵

Специјални извештач УН за унапређење и заштиту права на слободу мишљења и изражавања дефинише приватност као претпоставку да појединци треба да имају област аутономног развоја, интеракције и слободе, „приватну сферу“ са или без интеракције са другима, слободну од државне интервенције и од прекомерне нежељене интервенције других непозваних појединаца.¹⁰⁶

И ICCPR¹⁰⁷ и Међународна конвенција о правима особа са инвалидитетом¹⁰⁸ препознају заштиту података као кључну компоненту права на приватност. Заштита података се обично дефинише као скуп заштитних мера конципираних да заштите личне информације, од којих неке могу бити осетљиве, а које се прикупљају, обрађују и чувају „аутоматским“ средствима или су намењене да буду део система архивирања.¹⁰⁹ Осетљиви подаци се односе на „карактеристике као што су расни или етнички идентитет, сексуална оријентација, политичка мишљења, физичко и ментално здравље, инвалидитет, кривичне пресуде или кривична дела, и биометријски и генетски подаци.”¹¹⁰ Обрада личних података у великој мери имплицира свачија права, али носи „повећане безбедносне ризике“ за „аутохтоне народе, мигранте без докумената, сексуалне раднике или за браниоце људских права; прикупљање и откривање осетљивих података носи повећане безбедносне ризике.”¹¹¹ Ови ризици се морају ублажити.¹¹² Оквири заштите података покушавају да ублаже ове ризике, „уравнотежујући права појединаца

¹⁰³ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, члан 17.

¹⁰⁴ Комитет за људска права Уједињених нација, Општи коментар бр. 16, члан 17 (Право на приватност), Право на поштовање приватности, породице, дома и преписке и заштиту части и угледа, 8. април 1988, ¶¶3, 4.

¹⁰⁵ Канцеларија високог комесара Уједињених нација за људска права, Право на приватност у дигиталном добу, А/HRC/ 48/31, 13. септембар 2021, ¶ 6.

¹⁰⁶ Комитет за људска права, Генерална скупштина Уједињених нација, Извештај Специјалног извештача о промовисању и заштити права на слободу мишљења и изражавања, 17. април 2013, А/HRC/23/40, ¶22.

¹⁰⁷ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, члан. 17.

¹⁰⁸ Међународна конвенција о правима особа са инвалидитетом, члан 22.

¹⁰⁹ „101: заштита података”, *Privacy International* (12. октобар 2017), доступно на <https://privacyinternational.org/explainer/41/101-data-protection>.

¹¹⁰ Општа уредба Европске уније о заштити података, чл. 9. Види такође Радна група за мониторинг, Заједнички став: подаци о економским, социјалним и културним правима, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), стр. 71 (цитат из *Privacy International*, Решење за заштиту података: водич за укључивање у политику о заштити података (2018); Савет за људска права (2018) Право на приватност у дигиталном добу: Извештај Високог комесара Уједињених нација за људска права, Одељак Б (А/HRC/39/29)).

¹¹¹ *Id.*

¹¹² *Id.*

са легитимном обрадом личних података. Они дозвољавају обраду личних или осетљивих података, али намећу строжије услове и додатне мере заштите за обраду тих података.”¹¹³

У свом Општем коментару о праву на приватност, Комитет УН за људска права је навео:

Прикупљање и чување личних података на рачунарима, банкама података и другим уређајима, било од стране државних органа или приватних лица или тела, мора бити регулисано законом. Државе морају предузети ефикасне мере како би осигурале да информације које се тичу приватног живота особе не стигну до руку лица која нису законом овлашћена да их примају, обрађују и користе, и да се никада не користе у сврхе које нису у складу са Конвенцијом. Закони о заштити података највише су разрађени на регионалном нивоу.¹¹⁴

Посебно за државе које користе технологије обраде података, ефикасна регулатива постаје кључна, с обзиром на то да „владе пречесто не обелодањују поуздане информације о томе које системе надзора користе и у које сврхе – и често занемарују да представе доказе о ефикасности тих система.”¹¹⁵

Иако се право на заштиту личних података не сматра аутономним правом у оквиру Европске конвенције о људским правима, Европски суд за људска права је ипак препознао значај права на заштиту личних података у вези са правом на приватност загарантованим чланом 8 (право на поштовање приватног и породичног живота). Ово укључује случај С. и Марпер против Уједињеног Краљевства, где је суд утврдио да је етнички или расни идентитет појединца суштински део њиховог приватног живота.¹¹⁶

Ови принципи заштите података су кључни у тренутном контексту масовне екстракције и обраде личних података које дигитализација система социјалних давања може изазвати. Како *Privacy International* наводи: „напредак технологије је радикално побољшао аналитичке технике за претраживање, агрегирање и унакрсну проверу великих скупова података у циљу развоја информација и увида. Уз обећање и наду да ће више података омогућити тачан увид у људско понашање, постоји интересовање и трајна жеља да се акумулирају огромне количине података. Постоји хитна потреба да се оспори овај наратив и да се осигура да се обрађују само подаци који су неопходни и релевантни за одређену сврху.”¹¹⁷

¹¹³ *Id.*

¹¹⁴ Комитет за људска права Уједињених нација, Општи коментар бр. 16, члан 17 (Право на приватност), Право на поштовање приватности, породице, дома и преписке и заштиту части и угледа, 8. април 1988, ¶10, доступно на: <https://www.refworld.org/docid/453883f922.html>.

¹¹⁵ Савет за људска права (2018) Право на приватност у дигиталном добу, 4. август 2022, А/НRC/51/17, стр. 15, доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/442/29/PDF/G2244229.pdf?OpenElement>.

¹¹⁶ С. и Марпер против Уједињеног Краљевства, Европски суд за људска права, бр. 30562/04 и 30566/04 (2008).

¹¹⁷ Водич за укључивање у политике о заштити података, *Privacy International* (2018), стр. 41, доступно на: <https://privacyinternational.org/sites/default/files/2018-09/Data%20Protection%20COMPLETE.pdf>.

Принципи заштите података такође налазе корене у праву на учешће у вођењу јавних послова, што је добро утврђено право које се налази у међународним уговорима о људским правима.¹¹⁸ Ово право треба схватити у најширем могућем смислу тј. оно укључује не само учешће у демократским процесима, као што су избори и референдуми, већ и у свим политичким процесима који утичу на економска, социјална и културна права. Комитет УН за људска права напомиње да право на учешће „обухвата све аспекте јавне управе, као и формулисање и спровођење политике на међународном, националном, регионалном и локалном нивоу.”¹¹⁹ У контексту социјалног обезбеђења, CESCR наводи: „корисници шема социјалног обезбеђења морају бити у могућности да учествују у управљању системом социјалног обезбеђења.”¹²⁰

Они који имају најмање шансе да остваре своја економска, социјална и културна права највероватније ће бити искључени из процеса праћења података, посебно зато што се може сматрати да су ови процеси донекле техничке природе, као у случају дигиталних система.¹²¹ Бивши специјални извештач УН-а за екстремно сиромаштво и људска права, Магдалена Сепулведа, препоручује „инклузивне механизме” који објашњавају „асиметрију моћи” која ствара зачарани круг у којем су они за које је најмање вероватно да уживају своја права уједно и они најмање способни да учествују, што заузврат може довести до даљег оспоравања или ускраћивања права због пропуштене прилике да утичу и обликују законе, политике и друге интервенције које су могле позитивно утицати на њихово уживање људских права.¹²²

У основи права на учешће је право на приступ информацијама, које је заштићено чланом 19 Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Како би грађани могли смислено да учествују у јавним пословима, неопходно је да имају приступ јасним, свеобухватним и поузданим информацијама о томе како се одлуке доносе, што захтева од јавних органа да успоставе процес како би задржали (и делили) релевантне, доследне и благовремене информације о свакој фази процеса доношења одлука.

Право на правилан процес је још један камен темељац принципа заштите података. Члан 14 Међународног пакта о грађанским и политичким правима предвиђа да ће „сва лица бити једнака пред судовима и трибунаlima“ и гарантује правилан поступак у одлучивању о правима појединца, укључујући у вези са административним и грађанским правом – од стране надлежних, независних и непристрасних државних судова и трибунала.¹²³ Прописни процес мора бити доступан „свим појединцима, без обзира на националност или апатридију, или без обзира на њихов статус, било да су тражиоци азила, избеглице, радници мигранти, деца без

¹¹⁸ Ово укључује Међународни пакт о грађанским и политичким правима (чл. 25); Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена (чланови 7, 8, 14 (2)); Конвенцију о правима особа са инвалидитетом (чланови 3 (с), 4 (3), 29, 33(3)); Међународну конвенцију о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица (чланови 41 и 42); Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације (члан 5 с).

¹¹⁹ Комитет за људска права, Општи коментар бр. 25: Право на учешће у јавним пословима, право гласа и право на једнак приступ јавним службама, 7. децембар 1996, CCPR/C/21/Rev/1/Add.7, ¶5.

¹²⁰ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 19: Право на социјално обезбеђење (члан 9), 4. фебруар 2008, E/C.12/GC/19, ¶26.

¹²¹ Радна група за мониторинг, Заједнички став: Подаци о економским, социјалним и културним правима, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), стр. 42.

¹²² Савет за људска права, Извештај специјалног извештача за екстремно сиромаштво и људска права, *Magdalena Sepúlveda Carmona*, 22. мај 2014, A/HRC/23/36. ¶22.

¹²³ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, 16. децембар 1966, члан 14.

пратње или друга лица, која се могу наћи на територији или под јурисдикцијом држава чланица.”¹²⁴ Право на прописни процес захтева од судова и трибунала да гарантују поштене, јавне расправе и да то ураде експедитивно.¹²⁵

Државе морају да обавесте носиоце права о било каквом угрожавању или неостваривању права на социјално обезбеђење, које мора бити предмет оспоравања.¹²⁶ У предмету *Анцејуб-Сунат* против Перуа,¹²⁷ Интерамерички суд за људска права је утврдио да је држава Перу прекршила право носилаца пензија да буду „на прикладан, јасан, транспарентан и потпун начин обавештени“ о ризику од губитка пуне пензије након уписа у програм превременог пензионисања.¹²⁸ У предмету *Трухиљо Калеро* против Еквадора,¹²⁹ Комитет за економска, социјална и културна права је утврдио да је Трухиљо Калеро имала легитимно очекивање да ће бити покривена програмом превременог пензионисања с обзиром на доприносе плаћене еквадорском фонду за социјално осигурање;¹³⁰ Комитет је утврдио да је неисплаћивањем пензије Трухиљо Калеро прекршено право на социјално осигурање, између осталог, јер је ово неплаћање имало „значајан утицај на њен животни план и ефективно уживање права кроз старосну пензију.”¹³¹

Када је реч о дигиталним системима, појмови следљивости и објашњивости су од суштинског значаја да би се обезбедио прописан поступак. Руковооци врло често не објављују алгоритамске системе и податке који их покрећу, стварајући ефекат „црне кутије“ који спречава било какво разумевање начина на који алгоритам функционише или доноси одлуке.¹³² Како примећује Радна група за мониторинг „ова инхерентна нејасноћа и недостатак транспарентности фрустрира све напоре да се систем учини одговорнијим и на крају праведнијим.”¹³³ Етичке смернице ЕУ за поуздану вештачку интелигенцију наводе седам кључних захтева које системи вештачке интелигенције треба да испуне, укључујући: људско деловање и надзор;

¹²⁴ Комитет УН за људска права, Општи коментар бр. 32: члан 14: Право на једнакост пред судовима и трибуналима и право на правично суђење, 23. август 2007, ССРР/С/ГС/32, ¶9.

¹²⁵ *Id.* ¶3.

¹²⁶ *Ancejub-Sunat* против Перуа, Прелиминарни приговори, меритум, репарације и трошкови, пресуда, Inter-Am. Ст. Н.Р. (ser. С) бр. 394, ¶182 (21. новембар 2019.).

¹²⁷ Оштећена страна у овом случају била је група запослених у јавној управи који су се, уочи институционалне реорганизације радних места, определили за пакет подстицаја за превремену пензију, који је подразумевао исплату пензија као да нису отишли у превремену пензију, али држава Перу је одбила да исплати пензије као што је обећала у програму подстицаја за добровољно пензионисање.

¹²⁸ *Id.*

¹²⁹ Еквадор је ускратио пензију госпођи *Trujillo Calero*, оштећеној страни у овом предмету, иако је испунила минималне услове у погледу плаћених доприноса због 8-месечне паузе у добровољним исплатама која ју је одвојила од пензионог плана и тиме поништила сва њена накнадна добровољна плаћања.

¹³⁰ Комитет УН за економска, социјална и културна права, *Marcia Cecilia Trujillo Calero* против Еквадора, 14. новембар 2018, Е/С.12/63/Д/10/2015, ¶¶16.1-16.4.

¹³¹ *Id.* ¶16.3.

¹³² Радна група за мониторинг, Заједнички став: Подаци о економским, социјалним и културним правима, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), стр. 18 (цитат *Transparency International*, *Транспарентност и одговорност алгоритама* (2021), доступно на: <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/algorithmic-transparency-and-accountability>).

¹³³ *Id.*

транспарентност; разноликост, недискриминацију и правичност; и одговорност.¹³⁴ Захтев за људским деловањем и надзором подразумева предузимање процена утицаја пре развоја система; такође укључује кориснике података како би могли да доносе „информисане, аутономне одлуке“ о системима вештачке интелигенције и избегну „неправедну манипулацију, обману и условљавање.“¹³⁵ Што се тиче људског надзора, смернице предлажу различите могуће приступе како би се осигурало да систем вештачке интелигенције „не подрива људску аутономију или изазива друге штетне ефекте.“¹³⁶

Коначно, принципи заштите података морају обухватити право на правни лек. Мера ефикасности било ког људског права може се наћи у доступности и делотворности правних лекова који су на располагању за спровођење права у случају претње или повреде.

Право на ефикасан правни лек је садржан у више међународних докумената о људским правима. Члан 8 Универзалне декларације о људским правима каже да „Свако има право на делотворан правни лек од стране надлежних националних судова за дела која крше основна права...”. Слично, Међународни пакт о грађанским и политичким правима захтева од држава чланица да „осигурају да свако лице чија су права или слободе [препознате у Пакту] повређени, **“добије делотворан правни лек, укључујући приступ „надлежним судским, административним или законодавним органима, или кроз деловање било ког другог надлежног орган предвиђеног правним системом државе”.** Штавише, државе имају обавезу да „осигурају да надлежни органи спроводе такве правне лекове.” У складу са Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима, Комитет за економска, социјална и културна права је објаснио да „норме пакта морају бити признате на одговарајући начин у оквиру домаћег правног поретка, одговарајућа средства за обезбеђење или правни лекови морају бити доступна сваком оштећеном појединцу или групи, а одговарајућа средства за обезбеђивање одговорности државе морају бити успостављена”¹³⁷ Ово је у складу са једним од најранијих Општих коментара Комитета, у коме се потврђује да ће „уживање права признатих [у Пакту], без дискриминације, често бити на одговарајући начин промовисано, делимично, кроз пружање судских или других делотворних правних лекова.”¹³⁸

У погледу приступа правном леку у случају кршења права на социјално обезбеђења, Комитет за економска, социјална и културна права је навео:

Све особе или групе које су доживеле кршење својих права требало би да имају приступ ефикасним судским или другим одговарајућим правним лековима на националном и међународном нивоу. Све жртве кршења права на социјално обезбеђење треба да имају право на адекватну одштету, укључујући реституцију, компензацију, намирење или гаранције непонављања. Националним

¹³⁴ Експертска група високог нивоа за вештачку интелигенцију, Етичке смернице за поуздану вештачку интелигенцију, Европска комисија, (2019), доступно на: <https://futurium.ec.europa.eu/en/european-alliance/blog/ethics-guidelines-trustworthy-artificial-intelligence-piloting-assessment-list>.

¹³⁵ *Id.*

¹³⁶ *Id.*

¹³⁷ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 9, 3. децембар 1998, Е/С.12/1998/24, ¶2.

¹³⁸ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 3, 14. децембар 1990, Е/1991/23, ¶5.

омбудсманима, комисијама за људска права и сличним националним институцијама за људска права треба дозволити да се баве кршењем права. Правну помоћ за добијање правних лекова треба обезбедити у оквиру максимално расположивих ресурса.¹³⁹

Комитет за економска, социјална и културна права је такође нагласио да би свако лице или група жртва кршења права „требало да има приступ ефикасним судским или другим одговарајућим правним лековима на националном и међународном нивоу. Све оштећене стране таквих кршења треба да имају право на адекватну одштету, која може имати облик реституције, компензације, намирења или гаранција непонављања.”¹⁴⁰ Поред тога, Европски суд за људска права предвиђа да „свако чија су права и слободе наведене у Конвенцији повређена треба да има ефикасан правни лек пред националним властима, без обзира на то што су повреду починила лица која су деловала у службеном својству.”¹⁴¹

Савет Европе је такође развио смернице за своје државе чланице, укључујући Србију, како би обезбедио да системи вештачке интелигенције буду усклађени са правом на правни лек и људским правима у ширем смислу.¹⁴² Ове смернице утврђују обавезу држава у погледу заштите и промоције људских права и основних слобода у контексту алгоритамског система, као што су:

- (а) редовна процена „утицаја појединачних система на људска права и њихове интеракције са другим технологијама”;
- (б) „редовно тестирање, евалуација, извештавање и ревизија у складу са најсавременијим стандардима који се односе на потпуност, релевантност, приватност, заштиту података, друга људска права, неоправдане дискриминаторне утицаје и кршења безбедности пре, током и после производње и примене требало би да чине саставни део активности тестирања, посебно када се аутоматизовани системи тестирају у стварном окружењу и производе ефекте у реалном времену“;
- (в) „јавне, консултативне и независне оцене законитости и легитимности циља који систем намерава да постигне или оптимизује и његових могућих ефеката у погледу људских права“;
- (г) „тренутно кориговање” „свих значајних ограничења људских права која су идентификована током тестирања таквих система”¹⁴³

¹³⁹ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 3, Природа обавеза држава уговорница (члан. 2, ¶. 1, Пакта), 1990, ¶¶3, 5.

¹⁴⁰ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 14, Право на највиши могући стандард у здрављу, 11. август 2000, ¶59.

¹⁴¹ Европска конвенција о људским правима члан 13, Право на делотворан правни лек.

¹⁴² Препорука CM/Res (2020)1 Комитета министара државама уговорницама о утицају алгоритамских система на људска права, 1. април 2020, доступно на: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016809e1154; Декларација о манипулативним могућностима алгоритамских процеса, 13. фебруар 2019, декларација 13/02/2019, доступно на: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?Objectid=090000168092dd4b.

¹⁴³ Препорука CM/Res (2020)1 Комитета министара државама уговорницама о утицају алгоритамских система на људска права, 1. април 2020.

Поред тога, комесар Савета Европе за људска права разрадио је препоруке у којима се каже да државе, између осталог, спроводе процене утицаја на људска права пре усвајања аутоматизованих система и треба да обезбеде независан надзор, укључујући „комбинацију административних, судских или квази-судских” механизма.¹⁴⁴ И Савет Европе и ЕУ тренутно развијају правно обавезујућу регулативу о употреби алгоритама.¹⁴⁵

2) Неадекватно ограничење сврхе

Према Општој уредби о заштити података о личности, сваки орган који прикупља податке има обавезу да јасно дефинише и објасни сврху прикупљања података.¹⁴⁶ Сврха мора бити „конкретна и легитимна.”¹⁴⁷ Поред тога, прикупљање и обрада података „треба да буду неопходни и пропорционални“ наведеној сврси.¹⁴⁸

Циљеви прикупљања података предвиђени Законом о социјалној карти Србије нису у складу са наведеним стандардом. Један од наведених циљева закона је:

“одређивање социјално-економског статуса појединца и са њим повезаних лица ради утврђивања чињеница неопходних за одлучивање о права и услузи у области социјалне заштите.”¹⁴⁹

Овом и другим наведеним циљевима недостаје специфичност коју захтева принцип ограничења сврхе. Као што је написано, закон се ослања на општа начела у вези са потребама државе и коришћењем прикупљања података које би могло да омогући широки спектар потенцијалних активности. Иако се чини да закон прикупља широку лезу података, није прецизирано које врсте података ће се обрађивати како би се испунила свака од наведених сврха. Члан 4(3) наводи сврху „креирања *социјалних политика* кроз одређивање социјално-економског статуса појединца и са њим повезаних лица *и шире заједнице*” (*скрећемо вам пажњу на ово*). Међутим, закон не објашњава које су то врсте социјалних политика, нити који ће извештаји бити потребни за информисање о овим политикама. Члан 4(4) наводи сврху „*превенција сиромаштва и отклањање последица социјалне искључености*” (*скрећемо вам пажњу на ово*). Међутим, нема објашњења како би закон могао да унапреди овај циљ. Напротив, чини се да су друге одредбе

¹⁴⁴ Разоткривање вештачке интелигенције: 10 корака у заштити људских права, Комисија за људска права Савета Европе (2019), доступно на: <https://rm.coe.int/unboxing-artificial-intelligence-10-steps-to-protect-human-rights-recco/1680946e64>.

¹⁴⁵ ЕУ је тренутно у процесу израде правно обавезујућег закона о вештачкој интелигенцији који има за циљ да обезбеди свеобухватну регулативу приватне и јавне употребе вештачке интелигенције. Закон ће класификовати употребу вештачке интелигенције на основу ризика, на скали од „без ризика“ или „са ниским ризиком“ до „високог ризика“. Иако ће се сматрати да велика количина различитих видова коришћења носи мали или никакав ризик, предвиђа се регулисање ограниченог броја високоризичних система и обухватање технологије за биометријску идентификацију и категоризацију физичких лица, система који се користе у области образовања (нпр. одређивање приступа образовној институцији, оцењивање ученика), запошљавања (нпр. процес избора запослених, евалуација учинка), за приступ основним приватним и јавним услугама и остваривање бенефиција, системе које користи полиција и службе за миграције (нпр., процена ризика, препознавање емоција), и приступ правди.

¹⁴⁶ Општа уредба о заштити података о личности, уводне напомене 39, принципи обраде података.

¹⁴⁷ Водич за учење у политици заштите података, *Privacy International* (2018) стр. 39.

¹⁴⁸ Високи комесар Уједињених нација за људска права, Право на приватност у дигиталној ери, А/HRC/39/29, (3. август 2018), ¶29.

¹⁴⁹ Закон о социјалној карти Републике Србије, члан 4(1), „Сврха обраде података“

закона у супротности са овом сврхом, као што је горе наведено. На пример, пропуст да се ангажују лица на која се подаци односе при провери тачности података о сопственој ситуацији, као и недостатак одредби о праву на преиспитивање одлука које систем аутоматски покреће, вероватно ће довести до распрострањених случајева да ће људима бити ускраћен приступ исплатама социјалних давања без ефикасне заштите од произвољности, што погоршава, а не минимизира, социјалну искљученост.

Слично томе, неодређена је и изјава о сврси у члану 4(5): „обављање статистичких, економских и других истраживања, анализа података и израда извештаја *неопходних за реализацију задатака* из надлежности министарства надлежног за социјална питања и борачко-инвалидску заштиту“ (*скрећемо вам пажњу на ово*). Израз „и друга истраживања“ не дефинише сврху или циљ овог истраживања, нити јасно дефинише шта подразумева „реализација задатака“.

Закон се ослања на конклузивну али непоткрепљену терминологију како би указао на поштовање принципа ограничења сврхе. У члану 18, „Заштита, сигурност и чување података у социјалној карти“, стоји да је „обрада коју врше корисници података сразмерна сврси, односно корисници обрађују податке који су примерени, битни и ограничени на оно што је неопходно у односу на сврху обраде, у складу са законом којим се уређује заштита података о личности“ (*скрећемо вам пажњу на ово*). Ово потврђује, али не објашњава нити прецизира механизме за гарантовање правне заштите од неразумног коришћења података.

3) Неадекватна минимизација

Други релевантан принцип заштите података је минимизирање података, то јест, државе треба да прикупљају и обрађују само податке који су потребни за испуњавање специфичних идентификованих сврха.¹⁵⁰ Општи тест који треба применити подразумева процену могућности постизања истог циља са мање података.¹⁵¹

Општа уредба о заштити података о личности објашњава да прикупљање и обрада података морају бити „адекватни, релевантни,¹⁵² и „сразмерни легитимној сврси којој се тежи.“¹⁵³ Стога се од државних органа тражи да користе „најмање наметљиву методу за постизање легитимног циља.“¹⁵⁴ На пример, прикупљање „додатних података“ за будуће сврхе или „једноставно зато што се није размишљало да ли је то неопходно“ крши принцип минимизације.¹⁵⁵

Чини се да се Закон о социјалној карти Србије ослања на прешироке листе многобројних врста података које би свака агенција могла имати, као и на свеобухватне одредбе. У члану 15,

¹⁵⁰ Радна група за мониторинг, Заједнички став: Подаци о економским, социјалним и културним правима, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), стр. 74 (цитат из *Privacy International*, Решење за заштиту података: водич за укључивање у политику о заштити података (2018); Савет за људска права (2018) Право на приватност у дигиталном добу: Извештај Високог комесара Уједињених нација за људска права. Одељак Б. (А/НРС/39/29)).

¹⁵¹ *Id.*

¹⁵² Општа уредба о заштити података о личности, члан 5(1)(с).

¹⁵³ Савет Европе, Протокол уз Конвенцију, члан 5(1).

¹⁵⁴ *Privacy International*, Водич за укључивање у политику о заштити података (2018), стр. 41, доступно на: <https://privacyinternational.org/report/2255/data-protection-guide-complete>.

¹⁵⁵ *Id.*

„Размена података“ наводи се да ће се социјална карта повезивати са „софтверским решењима“ којима управља министарство. Важно је да закон дефинише шта се подразумева под термином „софтверска решења“, с обзиром на више сценарија на које се ово може односити. На пример, повезивање са софтверским решењима може значити коришћење посебне базе података органа или организације која такође има приступ информацијама како би њима управљала. Ако је то случај, изгледа да Закон не предвиђа даље гаранције поверљивости и приватности. Међутим, ову врсту нагађања би Закон требало да избегава тако што ће јасно навести како подаци који се желе прикупити унапређују саму сврху, како ће се ти подаци обрађивати и чувати и ко ће тачно имати приступ тим подацима.

Члан 15 такође омогућава Министарству да се повеже са више државних регистара података, из којих може да преузима податке у социјалну карту, укључујући, али не ограничавајући се на:¹⁵⁶

- Централни регистар становништва
 - “ **Подаци о**...избеглим лицима из бивших југословенских република: лично име; име једног родитеља; дан месец и година рођења; општина и република рођења; место и адресу са које је лице избегло; датум пријављивања у Републици Србији; место у ком лице борави у Републици Србији и адреса стана и ЈМБГ додељен пре стицања избегличког статуса; из адресног регистра...”
- Регистре организација обавезног пензијског и инвалидског осигурање
- Регистре министарства надлежног за унутрашње послове
- Регистре организације надлежне за послове запошљавања
- Регистре Пореске управе
- Регистре Републичког геодетског завода
 - “Податке о имаоцу права на непокретностима из катастра непокретности (подаци о имаоцу права – име и презиме и ЈМБГ; подаци о непокретности – назив општине, назив катастарске општине, адреса непокретности, број катастарске парцеле, вредност непокретности; врста земљишта, начин коришћења земљишта (култура), класа земљишта, површина парцеле, редни број објекта, начин коришћења објекта, правни статус објекта, број посебног дела објекта, површина, начин коришћења посебног дела објекта, терети и ограничења и други подаци)..”

Закон о социјалној карти такође не дефинише на одговарајући начин лица на која се подаци односе и укључује прикупљање широког спектра личних и осетљивих информација о појединцима који чак ни не примају нити подносе захтев за примање социјалних давања. Закон захтева прикупљање података не само о појединачним подносиоцима захтева, већ и о „повезаним лицима“. У члану 2(6) повезана лица су дефинисана као „лица која са појединцем везује ближе или даље сродство, односно имовински однос а који је од утицаја на остваривање права“¹⁵⁷ Међутим, не објашњава какав би то био значајан „утицај“ на социо-економски статус подносиоца захтева за добијање социјалног обезбеђења. На пример, члан 6, „Подаци који се обрађују у социјалној карти“, укључује „ванбрачног партнера“ у дефиницију „повезаних лица“.

¹⁵⁶ У наставку текста дат је пример неких институција наведених у Закону, док се у Закону наводи комплетна листа.

¹⁵⁷ Члан 2, „Значење појединих израза“.

Закон не прецизира ко би тачно спадао у категорију бивших партнера, на пример колико би систем ишао временски уназад и, у случају више од једног ванбрачног партнера, да ли би прикупио податке о свима њима. Истовремено, члан 9, „Заједнички и појединачни подаци повезаних лица са појединцем“, захтевају податке о повезаним лицима, укључујући и члан 9(4) који се односи на радну способност; члан 9(5) подаци о оствареним приходима; члан 9(6) подаци о непокретностима које поседује, између осталих ставки података. Чини се да то значи да би министарство могло да прикупи податке о (једном или више) бившим партнерима подносиоца захтева, њиховим приходима, некретнинама и другим социо-економским факторима и да то искористи да искључи подносиоца захтева из социјалне заштите с обзиром на „утицај“ бившег партнера на тог подносиоца, без обзира на то да ли подносилац захтева заиста има користи од социо-економског статуса свог бившег партнера. Законодавство не предвиђа никакве мере ублажавања за ове сценарије, до којих ће вероватно доћи услед превеликог обима података који се прикупљају.

Конечно, чини се да обим тражених информација превазилази оно што је неопходно за испуњење сврхе наведене у члану (4)(1). На пример, члан 15(3) захтева информације:

“о повратницима по основу споразума о реадмисији (име, презиме, место и датум рођења, ЈМБГ, пол, име родитеља).”

Није јасно колико би специфичних поља података наведених у 15(3) помогло корисницима података да одреде социо-економски статус појединца.

4) Неадекватно ограничење складиштења

Подаци не би требало да се чувају „дуже него што је потребно за сврху за коју су првобитно прибављени.“¹⁵⁸ Важна разматрања о јавној политици не говоре у прилог временски неограниченом чувању података, из разлога што „неограничавање периода на који се подаци чувају повећава безбедносне ризике и изазива забринутост да би се могли користити у друге сврхе само зато што су још увек доступни и приступачни.“¹⁵⁹

Закон о социјалној карти Републике Србије не предвиђа доследне параметре за чување података. На пример, члан 7 садржи двадесет четири (24) податка које треба прикупити, али наводи само један (1) који ће се чувати „трајно“, док су остали у категорији „општих података“ који се чувају десет година:

“Подаци из става 1, тачка 2) овог члана ¹⁶⁰ чувају се трајно, док се остали општи подаци о кориснику чувају десет година од престанка права.” (*скрећемо вам пажњу на ово*)

Поред тога, текст закона намеће временске рокове само за чување података наведених у одређеним ставовима у члану, али не говори о другим подацима обухваћеним истим чланом.

¹⁵⁸ Водич за укључивање у политику о заштити података, *Privacy International*, (2018), стр. 44.

¹⁵⁹ *Id.*

¹⁶⁰ Члан 7(2): **Јединствени матични број грађана** (ЈМБГ), тј. јединствени матични број страних држављана или јединствени привремено број лица чији идентитет није познат.”

На пример, члан 8 садржи шест (6) ставова, од којих сваки садржи више подставова детаљних података, али само први (1) став наводи временски рок чувања података. Законска регулатива или не обезбеђује алтернативни временски рок за остале наведене ставке података или постоји ризик да се подаци чувају на неодређено време.

5) Неадекватне гаранције интегритета, поверљивости и безбедности података

Принципи интегритета и поверљивости захтевају да постоје мере безбедности за заштиту података, укључујући аутентикацију, ограничен приступ корисника и псеудонимизацију и анонимизацију података.¹⁶¹ Такође морају постојати јаки системи и одредбе за безбедност података како би се избегле провале и накнадно цурење података, што се може користити за циљање лица на која се подаци односе. Централизоване системи су често изложени цурењу података, било случајно или као резултат циљаних покушаја хаковања.

Иако Закон о социјалној карти Србије има три члана која се односе на ову заштиту података,¹⁶² имајући у виду размере базе података о социјалној карти и чињеницу да је ово једини регистар који комбинује личне и изузетно осетљиве информације – на пример, о етничкој припадности, насиљу у породици, и економском статусу – потребно је више информација да би се проценила валидност ових заштита.

6) Наметање искључиво аутоматизованог доношења одлука

Члан 22 став 1 Опште уредбе о заштити података о личности наводи да: „лице на које се подаци односе има право да се на њега не примењује одлука заснована искључиво на аутоматској обради, укључујући и профилисање, која производи правне ефекте који се на њега односе или на сличан начин значајно утичу на њега.” „Изузеци од овог права укључују случај када је руковалац овлашћен законом који „прописује одговарајуће мере за заштиту права и слобода и легитимних интереса лица на које се подаци односе.“ Ове заштитне мере „укључују као минимум начин да лице на које се подаци односе добије људску интервенцију, изрази своје гледиште и оспори одлуку.”¹⁶³ Члан 17 Закона о социјалној карти „Поступак формирања и достављања обавештења“ предвиђа аутоматизовано доношење одлука које имају непосредан правни ефекат обустављања или смањења социјалних давања:

“Ако се током обраде података утврди неусаглашеност података о кориснику, односно повезаним лицима, о томе се формира обавештење које се прослеђује евиденцијама из области социјалне заштите...”

Као што је објашњено у наставку, ово се дешава без адекватних мера заштите и заштите права лица на које се подаци односе, посебно због недостатка људског надзора, недостатка могућности да корисници изразе своје гледиште или оспоре одлуку, као и заштите од нетачних

¹⁶¹ *Privacy International*, Водич за укључивање у политику о заштити података (2018), стр. 45.

¹⁶² Члан 18, 19, и 20.

¹⁶³ Европска комисија, Смернице за аутоматизовано доношење појединачних одлука и профилисање за потребу Уредбе 2016/679, доступно на: <https://ec.europa.eu/newsroom/article29/items/612053/en>.

података, недостатка минимизирања, ограничења сврхе и неадекватних гаранција које се односе на складиштење, интегритет, поверљивост и одговорност.

У члану се даље каже да обавештење садржи упутство корисницима података (тј. органима социјалне заштите) како да изврше даље провере података или да покрену поступак „*по службеној дужности*” који би утицао на „*остваривање, промену или престанак*” права из социјалне заштите. Чини се да формулација „*поступак по службеној дужности*” не подразумева „*људску укљученост*” органа социјалне заштите у доношењу одлуке о покретању поступка. Закон такође не прецизира како ће лице на које се подаци односе бити обавештени о одлуци да се изврши провера пре него што она буде донета и да имају прилику да оспоре или дају додатне информације о том питању, што право на правни лек чини мање доступним.

Као што је наведено у наставку, скупови података и процеси који резултирају компјутерском одлуком „треба да буду документовани у складу са најбољим могућим стандардом како би се омогућила следљивост и већа транспарентност, што омогућава идентификацију разлога зашто је одлука вештачке интелигенције била погрешна, а заузврат би то могло помоћи у спречавању будућих грешака.”¹⁶⁴ Пропуштањем да пружи информације о томе како ће систем доћи до одређеног закључка, закон подрива право на правни лек лица на које се подаци односе.

7) Непоштовање принципа правичности, законитости, транспарентности и тачност

Обрада личних података треба да буде фер и транспарентна и обављена на законит начин, тако да се информације о лицима на која се подаци односе не користе на начин на који они то не би очекивали. Принципи правичности, законитости и транспарентности предвиђају да лица на која се подаци односе треба да буду свесна небројено начина на које ће њихови лични подаци бити коришћени.¹⁶⁵ Како би била законита, обрада података мора бити у складу са владавином права.¹⁶⁶ Законски разлози обично укључују: сагласност лица на које се подаци односе, поштовање законске обавезе (укључујући обавезе у вези са људским правима), сачињавање уговора са лицем на које се подаци односе, јавни интерес и, у неким случајевима, научне, историјске и статистичке сврхе.¹⁶⁷ Како би било правично, прикупљање података мора бити ограничено на употребе које би лица на која се подаци односе „(разумно) очекивала.”¹⁶⁸ Да би биле транспарентне, база података и процеси – и сваки закључак до којег се дође на основу тога – морају бити пажљиво праћени и разумљиви лицима на која се подаци односе и корисницима или другим заинтересованим странама.

Принципи заштите података захтевају од руководиоца подацима да комуницирају са лицем на које се подаци односе на „јасном и једноставном језику“ о начинима на које се лични подаци

¹⁶⁴ Експертска група високог нивоа за вештачку интелигенцију: Етичке смернице за поуздану вештачку интелигенцију, Европска комисија, (2019), стр. 17, доступно на: <https://futurium.ec.europa.eu/en/european-ai-alliance/blog/ethics-guidelines-trustworthy-artificial-intelligence-piloting-assessment-list>.

¹⁶⁵ *Privacy International*, Водич за укључивање у политику о заштити података (2018), доступно на: <https://privacyinternational.org>.

¹⁶⁶ *Id.* 37.

¹⁶⁷ *Id.*

¹⁶⁸ *Id.*

обрађују.¹⁶⁹ Ако одређена институција жели да користи податке у другу сврху, мора поново да тражи сагласност те особе и идентификује правни основ за њихову обраду. Поред тога, „физичка лица треба да буду упозната са ризицима, правилима, заштитним механизмима и правима у вези са обрадом личних података и начином на који могу да остваре своја права у вези са таквом обрадом”,¹⁷⁰ што осигурава да обрада података буде „заснована на слободном, конкретном, информисаном и недвосмисленом пристанку“ лица на која се подаци односе.¹⁷¹

Начела правичности, законитости, транспарентности и тачности такође подразумевају право на приватност. На пример, појединци имају „право да им буду пружене и да добију информације о начину на који се њихови подаци обрађују (укључујући начин и период њиховог коришћења); право на приговор на обраду њихових података, или могућност да их исправе; право на делотворан правни лек када су њихова права повређена; и право на надокнаду сваке проузроковане штете.”¹⁷² У контексту аутоматизованих система заснованих на профилисању појединаца, грађани би требало да буду информисани о профилисању и начину на који се оно одвија,¹⁷³ што обухвата, на пример, „закључке о осетљивим преференцијама и карактеристикама, чак и када су изведени из података који сами по себи нису осетљиви”, и требало би да имају право приступа, исправљања или брисања сопствених података који се користе за профилисање.¹⁷⁴

Закони о заштити података су такође директно повезани са транспарентношћу и правом на информисање и учешће јавности, о чему је било речи у претходном одељку. Чланови 13 и 14 Опште уредбе о заштити података о личности захтевају да обрада личних података буде транспарентна. Поред тога, члан 8 Протокола уз Конвенцију Савета Европе обавезује јавне органе који прикупљају личне податке грађана (који се у законодавству називају „руковаоци подацима“) да обавесте лица чији се подаци обрађују о:

¹⁶⁹ Види, на пример, Општа уредба о заштити података о личности, уводне напомене 39, Принципи обраде података.

¹⁷⁰ *Id.*

¹⁷¹ Канцеларија високог комесара за људска права Уједињених нација, Право на приватност у дигиталном добу, А/НРС/39/29, (3. август 2018), ¶ 29; Протокол уз Конвенцију Савета Европе, члан 5.2.

¹⁷² Радна група за мониторинг, Заједнички став: Подаци о економским, социјалним и културним правима, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), стр. 74 (цитат из *Privacy International*, Решење за заштиту података: водич за укључивање у политику о заштити података (2018); Савет за људска права (2018) Право на приватност у дигиталном добу: Извештај Високог комесара Уједињених нација за људска права. Одељак Б. (А/НРС/39/29)).

¹⁷³ Под профилисањем се подразумевају “технике аутоматске обраде података које се састоје од примене профила на појединца како би се донеле одлуке које се односе на њега или њу у сврху анализе или предвиђања његових или њених личних преференција, понашања и ставова. Види Савет Европе, Приватност и заштита података: Меморандум са објашњењима, 16. април 2014, доступно на: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/privacy-and-data-protection-explanatory-memo>. Види и: *Privacy International*, Подаци су моћ: Профилисање и аутоматско доношење одлука у ГДПР (2017), доступно на: <https://privacyinternational.org/sites/default/files/2018-04/Data%20Is%20Power-Profiling%20and%20Automated%20Decision-Making%20in%20GDPR.pdf>.

¹⁷⁴ Радна група за мониторинг, Заједнички став: Подаци о економским, социјалним и културним правима, Међународна мрежа за економска, социјална и културна права (2022), стр. 74 (цитат из *Privacy International*, Решење за заштиту података: Водич за укључивање у политику о заштити података (2018); Савет за људска права (2018) Право на приватност у дигиталном добу: Извештај Високог комесара Уједињених нација за људска права. Одељак Б. (2018) (А/НРС/39/29)).

- а. правном основу и сврси намераване обраде;
- б. категорији личних података који се обрађују;
- в. примаоцима или категоријама прималаца личних података, ако их има; и
- г. начину остваривања права (наведен у члану 9)

”као и о свим потребним додатним информацијама како би се обезбедила правична и транспарентна обрада личних података.”

Поред тога, Етичке смернице Европске комисије за поуздану вештачку интелигенцију објашњавају да скуп података, процеси и одлуке које доносе системи вештачке интелигенције треба да буду:

- Следивост: „скупови података и процеси који воде ка доношењу одлука преко система вештачке интелигенције, укључујући прикупљање и обележавање података, као и коришћене алгоритма, треба да буду документовани у складу са најбољим могућим стандардом како би се омогућила следивост и већа транспарентност. Ово важи и за одлуке које доноси систем вештачке интелигенције и омогућава идентификацију разлога зашто је одлука вештачке интелигенције била погрешна, што би, заузврат, могло помоћи у спречавању будућих грешака.”
- Објашњиво: „објашњивост захтева да људи могу да схвате и прате одлуке које доноси систем вештачке интелигенције. Када год систем вештачке интелигенције има значајан утицај на животе људи, требало би да буде могуће захтевати одговарајуће објашњење процеса доношења одлука у систему вештачке интелигенције. Такво објашњење треба да буде благовремено и прилагођено стручности заинтересованих страна.”¹⁷⁵

Србија има обавезу да обезбеди заштиту података, с обзиром да је потписала и ратификовала први правно обавезујући међународни уговор о заштити података, Конвенцију 108 Савета Европе.¹⁷⁶ Сврха Конвенције је „да заштити сваког појединца, без обзира на његово држављанство или пребивалиште, у погледу обраде његових личних података, доприносећи на тај начин поштовању људских права и основних слобода, а посебно права на приватност”.¹⁷⁷ Што се тиче права лица на које се подаци односе, у члану 11 Модернизоване конвенције Савета Европе каже се:

1. Свако лице има право:
 - а. да се на њега не односи одлука која битно утиче на њега, а заснива се искључиво на аутоматској обради података без узимања у обзир његових ставова;

¹⁷⁵ Експертска група високог нивоа за вештачку интелигенцију: Етичке смернице за поуздану вештачку интелигенцију, Европска комисија, (2019), доступно на: <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines/1.html#Transparency>.

¹⁷⁶ Конвенцију је израдио Савет Европе, чији је Србија члан.

¹⁷⁷ Савет Европе, Конвенција 108: Конвенција о заштити лица у односу на аутоматску обраду личних података, члан 1 (2018), доступно на https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/LIBE/DV/2018/09-10/Convention_108_EN.pdf.

- б. да на захтев, у разумним временским интервалима и без прекомерног кашњења или трошкова, добије потврду о обради личних података који се односе на њега, обавештење у разумљивом облику о обрађеним подацима, све доступне информације о њиховом извору, периоду чувања као и све друге информације које је руковалац дужан да пружи како би се осигурала транспарентност обраде у складу са чланом 8, став 1;
- в. да на захтев буде обавештено о разлозима обраде података ако се резултати такве обраде примењују на њу или њега;
- г. да у сваком тренутку, из разлога који се тичу његове или њене ситуације, уложи приговор на обраду личних података који се односе на њу или њега, осим ако руковалац не докаже да постоје легитимни разлози за обраду који превазилазе његове или њене интересе или права и основне слободе;
- д. да на захтев добије бесплатно и без сувишног одлагања, исправку или брисање таквих података, у зависности од случаја, ако се подаци обрађују или су обрађени у супротности са одредбама ове Конвенције;
- ђ. на правни лек према члану 12 ако су му повређена права из ове Конвенције;
- е. да користи, без обзира на своју националну припадност или место становања, помоћ надзорног органа у смислу члана 15, приликом остваривања својих права из ове Конвенције.

Поред тога, члан 7 Конвенције се бави сигурности података, захтевајући да се предузму „одговарајуће безбедносне мере“ „за заштиту личних података похрањених у аутоматизованим подацима који се чувају од случајног или неовлашћеног уништења или случајног губитка, као и од неовлашћеног приступа, измене или дистрибуције.“¹⁷⁸

Закон о социјалној карти се не бави важним питањима транспарентности, разумевања и правичности процеса аутоматизованог доношења одлука који је уграђен у систем социјалне карте. Као што је препознато у горе поменутих Смерницама за аутоматизовано доношење појединачних одлука, „процес профилисања је често невидљив лицу на које се подаци односе.“ Функционише тако што ствара изведене или закључене податке о појединцима – „нове“ личне податке које сама лица на које се подаци односе нису дала директно. Појединци имају различите нивое разумевања и можда ће им бити тешко да разумеју сложене технике укључене у профилисање и аутоматизоване процесе доношења одлука. Према члану 12.1 Опште регулативе о заштити података о личности, руковалац мора лицима на која се подаци односе да пружи концизне, транспарентне, разумљиве и лако доступне информације о обради њихових личних података.¹⁷⁹ Смернице ЕУ о етичкој вештачкој интелигенцији даље објашњавају да транспарентност подразумева документовање и праћење начина на који су

¹⁷⁸ Савет Европе, Протокол о изменама и допунама Конвенције о заштити лица у односу на аутоматску обраду личних података (ETS бр. 108) (усвојен 18. маја 2018) CETS бр. 223, члан 7.

¹⁷⁹ Радна група за заштиту података, Смернице за аутоматизовано индивидуално доношење одлука и профилисање за потребе регулативе, Европска комисија, (2016), доступно на: <https://ec.europa.eu/newsroom/article29/items/612053/en>.

подаци обрађени (следљивост) и објашњавају донету одлуку (објашњивост).¹⁸⁰ Један од највећих проблема са аутоматизованим процесима је тај што алгоритамски системи који их подржавају – посебно они који укључују машинско учење – често постају „црне кутије“, при чему чак и они који их креирају не могу да утврде како и на основу чега се доносе одлуке, што брине због транспарентности и могућности лица на која се подаци односе да приступе информацијама о томе како се њихови подаци обрађују.¹⁸¹

Закон о социјалној карти не пружа информације о томе како ће се подаци обрађивати, на пример који ће се типови алгоритамских система, рангирања или индикатора, ако их има, користити за доношење одлука и покретање одлука које ће имати тренутне, значајне ефекте на они који примају социјална давања. Чак и када постоји људски фактор, органи социјалне заштите би и даље требало да се ослањају на извештаје и информације добијене из система да би донели одлуке о захтевима за социјална давања и можда неће моћи да разумеју или објасне како су подаци садржани у извештају добијени и како се дошло до одређеног закључка. Органи социјалне заштите треба пружити адекватне информације о томе како систем функционише и која су ограничења таквих система како би доносили информисане, критичне одлуке на основу података и извештаја о подносиоцима захтева за социјално обезбеђење.

Закон о социјалној карти не објашњава јасно како се користе информације о лицима, нити како лица на која се подаци односе могу приступити тим информацијама. Иако члан 11 Закона о социјалној карти каже: „физичко лице на које се подаци односе, преко Портала е-Управе *има право на увид* и права на основу оствареног увида у податке социјалне карте, *као и остала права, у складу са законом којим се уређује заштита података о личности*” (*скрећемо вам пажњу на ово*), Закон не артикулише на који се тачно начин гарантују права прописана Законом о заштити података у контексту система социјалне карте. Поред тога, право на увид не прецизира чему могу приступити лица на која се подаци односе. Поред тога, приступ преко портала е-Управе не узима у обзир да се многи корисници социјалне помоћи могу суочити са изазовима због дигиталне искључености услед сиромаштва и неписмености или дигиталне неписмености.

На крају, принцип тачности „поново потврђује права лица на која се подаци односе да приступе својим личним подацима и да исправе непотпуне, нетачне или застареле податке што би требало да буде предвиђено законом о заштити података.”¹⁸² Ово подразумева да лица на која се подаци односе могу да приступе подацима који се прикупљају о њима и да су у могућности „да исправе податке који су нетачни или застарели и да избришу или исправе податке који су незаконито или непотребно ускладиштени.”¹⁸³

Процеси за обезбеђивање тачности података према Закону о социјалној карти Републике Србије су изразито неадекватни. Закон не пружа одговарајући простор лицима на које се подаци односе да прегледају и интегришу информације о сопственој ситуацији. Недостају

¹⁸⁰ Експертска група високог нивоа за вештачку интелигенцију, Етичке смернице за поуздану вештачку интелигенцију, Европска комисија, (2019), стр. 17, доступно на: <https://futurium.ec.europa.eu/>.

¹⁸¹ *Mark van Rijmenam*, “Алгоритми су црне кутије и зато нам је потребна објашњива вештачка интелигенција”, *MEDIUM* (4. СЕПТЕМБАР 2019.), <https://markvanrijmenam.medium.com/algorithms-are-black-boxes-that-is-why-we-need-explainable-ai72e8f9ea5438>.

¹⁸² *Privacy International*, *Водич за укључивање у политику о заштити података*, (2018), стр. 42.

¹⁸³ Канцеларија високог комесара Уједињених нација за људска права: *Право на приватност у дигиталном добу*, А/HRC/39/29, (3. август 2018.), ¶ 30.

смернице о могућности оспоравања „неподударности“ налаза и могућних исхода. Ово може штетно утицати на права лица на која се подаци односе у вези са (1) обезбеђивањем тачности података о њима и (2) приступом услугама социјалне заштите, који могу бити ограничени на основу нетачних података о њиховом социо-економском статусу.

8) Неадекватне гаранције одговорности и надзора

Начело одговорности обавезује кориснике података да „поштују стандарде и одредбе предвиђене законом о заштити података.“¹⁸⁴ Општа уредба о заштити података о личности утврђује обавезе и стандарде одговорности, укључујући ту и члан 5(2): „Руководилац ће бити одговоран за, и бити у могућности да докаже усклађеност са ставом 1 („одговорност“)“; док члан 24(1) наводи одредбе да руководилац мора бити у стању да докаже да обрађује податке у складу са Општом уредбом о заштити података о личности и да ће „мере бити ревидиране и ажуриране када је то потребно.“¹⁸⁵

Члан 10 Закона о социјалној карти, под називом „Технички подаци“, обезбеђује да се метаподаци, као што су „датум, време и приступ подацима; подаци о идентитету корисника података који је приступио подацима; разлог и подаци којима се приступа“ евидентирају у сврху одговорности. Међутим, формулација је широка и може бити тешко применљива у пракси. У члану 14, „Начин приступања и коришћења социјалне карте“, стоји: „Корисници података, у складу са својим надлежностима, приступају и користе социјалну карту ауторизацијом приступа социјалној карти или коришћењем података из социјалне карте...“ (*скрећемо вам пажњу на ово*). Друго, огроман број информација којима располажу корисници података може прикрити случајеве злоупотребе. Треће, одговорност може бити тешко обезбедити када многи потенцијални корисници података имају приступ подацима социјалне карте. На пример, члан 11, Корисници података из социјалне карте, каже:

Податке који се обрађују у социјалној карти користе корисници података у *органима надлежним за спровођење социјалне заштите* и то у центрима за социјални рад, јединицама локалне самоуправе *које обављају поверене послове*, Министарству, надлежном органу аутономне покрајине за спровођење социјалне заштите, надлежном републичком органу за спровођење активности унапређења социјалне заштите *и другим органима државне управе и институцијама, у складу са законом.* (*скрећемо вам пажњу на ово*)

Још један велики разлог за забринутост односи се на процедуре „по службеној дужности“ које су покренуте аутоматизацијом. Препоруке Савета Европе о утицају алгоритама на људска права налажу да државе морају осигурати да се „У дизајну, развоју, текућем коришћењу и набавци алгоритама система“¹⁸⁶, државе треба пажљиво да процене која правила о људским правима и недискриминацији могу бити доведена у питање као резултат квалитета података који се уносе и извлаче из алгоритама система, јер они често садрже предрасуде и могу бити замена за класификаторе као што су пол, раса, религија, политичко мишљење или друштвено

¹⁸⁴ *Privacy International*, Водич за укључивање у политику о заштити података, (2018), стр. 46.

¹⁸⁵ Општа уредба о заштити података о личности Европске уније.

¹⁸⁶ Препорука (2020)1 Савета министара држава чланица о утицају алгоритама на људска права, 1. април 2020, доступно на: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016809e1154.

порекло (...) Посебну пажњу треба посветити инхерентним ризицима, као што је могућа идентификација појединаца коришћењем података који су претходно обрађени на основу анонимности или псеудонимности, и генерисање нових, претпостављених, потенцијално осетљивих података и облика категоризације путем аутоматизованих средстава...”

Закон не прецизира које врсте поступака би биле потпуно аутоматизоване, нити када и под којим околностима се покрећу. Због тога је тешко идентификовати и ублажити штетне и несразмерне утицаје ових одлука на одређене групе чија социјална примања могу бити ускраћена или смањена услед личних карактеристика или образаца понашања. Као што је наведено, ови типови система могу да појачају структуралне неједнакости које већ постоје у друштву; они су и неефикасни када је реч о стварном спречавању преварних радњи и уместо тога претерано намећу казнене мере рањивим заједницама.¹⁸⁷ Значај и домет одлука које би биле аутоматизоване, како у погледу броја људи, тако и у смислу импликација на животе корисника социјалне помоћи, свакако би захтевали процену утицаја. Као што је већ поменуто, с обзиром да није јасно какву ће обуку – ако је уопште буде и било – добити запослени у органима социјалне заштите у вези са специфичностима аутоматизованог доношења одлука у системима социјалног обезбеђења, може се предвидети да ће им бити тешко да се смислено укључе у сваки потенцијални преглед или процену утицаја система. Такву процену треба спровести тражењем инпута и повратних информација од оних на које одлуке утичу. Међутим, закон не помиње ниједну одредбу или механизам за процену утицаја, а камоли пружање простора онима на које ће то утицати да изразе забринутост и доставе повратне информације које би могле да побољшају правичност. Чак и тамо где постоји људски фактор (тј. када би службеници који се баве социјалном заштитом деловали на основу обавештења покренутог од стране система), мало је вероватно да би лица на која се подаци односе могли да гарантују ефикасан надзор с обзиром на недостатак адекватних одредби које омогућавају следљивост и објашњивост. Ово би могло бити у супротности са одредбама које ће вероватно бити укључене у предстојећи закон ЕУ о вештачкој интелигенцији који ће када буде ступио на снагу бити кључни регулаторни оквир за вештачку интелигенцију у Европи.

Без обзира да ли су одлуке аутоматизоване или је укључен људски фактор, закон не прецизира механизам ревизије за оспоравање одлука.

IV. Подаци из других земаља о утицају дигитализације на људска права

Организације-аутори документа тврде да емпиријски докази других земаља о утицају дигитализованих и аутоматизованих система социјалних давања, социјалне помоћи и идентификације показују како су ризици за људска права који проистичу из Закона о социјалној карти у Србији више од теоретске забринутости. Све већа употреба дигитализације и повезана социјална искљученост у доле наведеним државама илуструју начине на које дигитализовани системи, као што је онај који је предвиђен Законом о Социјалној карти, могу довести до кршења људских права.

¹⁸⁷ Специјални извештај УН за екстремно сиромаштво и људска права, 2022, Извештај о неостваривању права у контексту социјалне заштите, 19. април 2022, А/HRC/50/38, ¶77.

1) Аутоматизовано доношење одлука у поступку доделе социјалних давања у Аустралији

Као што показује следећа студија случаја о Аустралији, аутоматизовани процеси доношења одлука у институцији надлежној за социјална давања, званично познати као *Шема Рободеbt* (*Robodebt Scheme*), слични онима који се предвиђају Законом о социјалној карти Републике Србије, у неким случајевима су прекршили људска права корисника и бивших корисника ускраћивањем приступа иначе квалификованим корисницима због грешака у техничком дизајну, спречавањем транспарентности и приступа адекватном правном леку.

Године 2016. аустралијско министарство за социјална питања покренуло је аутоматизовани систем за наплату дугова, како би идентификовао појединце којима су преплаћена социјална давања и повратио њихове преплаћене накнаде.¹⁸⁸ Одступајући од претходних процедура, где су људи истраживали могуће преплате, *Рободеbt* је аутоматизовао утврђивање подобности за добијање социјалних накнада и радикално повећао издавање писама обавештења о дуговима. Конкретно, пошто је систем у својим прорачунима обрачунавао просечне приходе, лажно је оптужио многе појединце са нередовним приходима да имају дугове. „Социјална служба је на крају пријавила да је четвртина обавештења о дуговима које је истражила била погрешна[.]”¹⁸⁹ Влада је такође ставила терет доказивања на појединце који су примили писма о наплати дугова како би показали да нису дужни, упркос, како је савезни суд касније описао, „дубокој асиметрији у ресурсима, капацитетима и информацијама”.¹⁹⁰

„Истрага аустралијског сената закључила је да је "суштински недостатак процедуралне правичности" захватио цео процес”.¹⁹¹ *Gordon Legal* је 2019. године поднео групну тужбу којом је оспорио коришћење *Рободеbt-а* од стране министарства за социјална питања, а 2021. савезни суд је одобрио нагодбу.¹⁹² Влада је рефундирала стотине милиона аустралијских долара незаконито наплаћених дугова и одустала од потраживања за приближно милијарду

¹⁸⁸ Joanna Redden, Jessica Brand, и Vanessa Terzjeva, “Евиденција штета од података (ажурирано)”, *Data Justice Lab*, (август 2020.), <https://datajusticelab.org/data-harm-record/>; Види и: *Victoria Legal Aid*, “Рободеbt”, доступно на: <https://web.archive.org/web/20210209080156/https://www.legalaid.vic.gov.au/find-legal-answers/centrelink/robo-debts>.

¹⁸⁹ Joanna Redden, “Штета коју подаци наносе: обраћање пажње на то како алгоритамски системи утичу на маргинализоване људе широм света је кључ фер и праведне будућности”, *SCIENTIFIC AMERICAN*, (1. НОВЕМБАР 2018.), <https://www.scientificamerican.com/article/the-harm-that-data-do/>.

¹⁹⁰ *Prygodicz* против Комонвелта Аустралија, Савезни суд Аустралије 634, бр. 2, ¶7 (2021).

¹⁹¹ Joanna Redden, “Штета коју подаци наносе: обраћање пажње на то како алгоритамски системи утичу на маргинализоване људе широм света је кључ фер и праведне будућности”, *SCIENTIFIC AMERICAN*, (1. НОВЕМБАР 2018.), <https://www.scientificamerican.com/article/the-harm-that-data-do/>.

¹⁹² „Групна тужба за Рободеbt: Савезни суд је одобрио намирење Рободеbта: Кључне тачке групне тужбе Рободеbt“, *Gordon Legal*, Поравнање по групној тужби за Рободеbt, доступно на: <https://gordonlegal.com.au/robodebt-class-action/>.

аустралијских долара лажних дугова.¹⁹³ Недавно је објављено да ће Краљевска комисија спровести истрагу о систему, а извештај ће бити објављен у априлу 2023.¹⁹⁴

Док је група тужба оспорила *Рободеbt* на основу тога што се држава неправедно обогатила,¹⁹⁵ бројне приче објављене у медијима илуструју како је аутоматизовани систем прекршио права корисника, укључујући и њихова људска права. Коришћење *Рободеbt*-а од стране министарства за социјална питања подрило је способност људи који испуњавају услове да обезбеде своје породице и себе и функционисало је без одрживог жалбеног механизма. У неким случајевима, наводи се да су самоубиства бивших корисника социјалног осигурања била последица овог система.¹⁹⁶ Ослањање на сличне аутоматизоване системе социјалних давања у државама потписницама Европске повеље о људским правима који проузрокују сличну штету, може потенцијално представљати кршење члана 8 Европске повеље, у оној мери у којој се утврди мешање у породичан живот¹⁹⁷ спречавањем људи који су већ у неповољном положају – због сиромаштва, финансијских потешкоћа, и у многим случајевима инвалидитета — да обезбеде основне материјалне потребе својим породицама.

2) Колумбијски дигитализовани систем социјалног обезбеђења *Сисбен*

Рестриктивне интенције српског Закона о социјалној карти и недостатак поштовања принципа заштите података, укључујући транспарентност, оспоривост, минимизирање података и тачност, подсећају на проблематичне елементе колумбијског дигитализованог информационог система социјалне заштите „*Сисбен*“.

Колумбијски информациони систем *Сисбен*, намењен администрацији политика социјалне заштите, је скраћеница за *Систем могућих корисника социјалних програма*. Настао је 1990-их са главним циљем да идентификује, класификује и на лак, објективан и брз начин организује угрожене и сиромашне појединце који могу да постану корисници социјалних давања широм земље.¹⁹⁸

¹⁹³ „Група тужба за Рободеbt: Савезни суд је одобрио намерење Рободеbtа: Кључне тачке групе тужбе Рободеbt“, *Gordon Legal*, Поравнање по групној тужби за Рободеbt, доступно на: <https://gordonlegal.com.au/robodebt-class-action/>.

¹⁹⁴ Аустралија ће спровести опсежну истрагу о аутоматизованој шеми за наплату дугова, Ројтерс (25. август 2022), <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/australia-hold-wide-ranging-inquiry-into-automated-debt-recovery-scheme-2022-08-25/>.

¹⁹⁵ *Pygodicz* против Комонвелта Аустралија, Савезни суд Аустралије 634, бр. 2, ¶3(а) (2021).

¹⁹⁶ “Судија критикује владу због наводног одбијања да ожалостеној мајци каже за синовљев „рободуг“, *THE GUARDIAN* (6. мај 2021.), <https://www.theguardian.com/australia-news/2021/may/06/judge-criticises-government-for-allegedly-refusing-to-tell-grieving-mother-about-sons-robodebt>.

¹⁹⁷ Види *Saidoun* и *Fawsie* против Грчке, Европски суд за људска права, бр. 40083/07 и 40080/07, ¶46 (2011), доступно на: <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles/AFFAIRE%20Saidoun%20c.%20Grece.pdf> (утврђено је кршење члана 8 када се узме у обзир члан 14, где је држава породици подносиоца представке ускратила бројне породичне бенефиције, тврдећи да их недостатак грчког држављанства или држављанства ЕУ искључује из примања ове накнаде)).

¹⁹⁸ *Departamento Administrativo de la Función Pública de la República de Colombia*, Уредба бр. 441 из 2017 “*Por el cual se sustituye el Título 8 del Libro 2 de la Parte 2 del Decreto 1082 de 2015, Decreto Único Reglamentario del Sector Administrativo de Planeación Nacional, con el fin de reglamentar el artículo 24 de la Ley 1176 de 2007 respecto del instrumento de focalización de los servicios sociales, y se dictan otras disposiciones*”, доступно на: https://www.funcionpublica.gov.co/eva/gestornormativo/norma_pdf.php?i=80193.

Као и сваки информациони систем, *Сисбен* је прошао кроз многобројна ажурирања. Најновији систем, *Сисбен IV*, променио је критеријуме класификовања рањивости.¹⁹⁹ Ово последње ажурирање је такође увело неоспорну технологију која се ослањала на унакрсне податке из различитих званичних и приватних база података.

Претходно су потенцијални корисници оцењивани од 0 до 100 на основу вишеструких дубинских интервјуа који су држави омогућили да израчуна ниво угрожености који је свака особа искусила – према контролној листи онога што имају или немају.²⁰⁰

Најновија верзија категорисала је потенцијалне кориснике у четири главне категорије: (екстремно сиромашни; умерено сиромашни; угрожени; ни сиромашни ни рањиви) не на основу оцењивања, већ на основу предвиђања угрожености према процени будућег прихода који би потенцијални корисник могао да оствари и обезбеди.²⁰¹ Дакле, према новим критеријумима, мање угрожени су они који и даље могу да допринесу финансијама домаћинства, што је одређено предвиђањем алгорита. Овај нови фокус носи са собом много проблема.

Прво, информације везане за алгоритам су поверљиве: како функционише, како је дизајниран и према којим критеријумима или како долази до својих предвиђања. Фондација *Karisma*, колумбијска организација цивилног друштва која је спровела истраживање о овом питању, затражила је детаљне податке о примењеној технологији. Орган јавне управе задужен за *Сисбен*, Национална канцеларија за развој (НДО) није пружила информације о томе на који начин алгоритам израчунава критеријуме, наводећи као разлог потребу да се избегне превара која би наводно могла наступити ако би влада обелоданила како алгоритам функционише.²⁰²

Друго, нови систем упућује на већи број јавних и приватних база података (укупно 34), према информацијама које је доставила Национална канцеларија за развој. Већина база података има информације осетљиве природе, а свака недоследност података о потенцијалном кориснику може послужити као оправдање за ускраћивање социјалних давања.²⁰³

Последње ажурирање критеријума које је усвојио *Сисбен* предвиђа искључивање корисника који врше преварне радње, покренуто услед недоследности у јавној статистици која је сугерисала да се до 2016. године број угрожених лица смањивао, док су социјална давања додељивана већој

¹⁹⁹ Consejo Nacional de Política Económica y Social de la República de Colombia, Departamento Nacional de Planeación, Declaración de la Importancia Estratégica de Identificación de Potenciales Beneficiarios (Sisbén IV), 5. децембар 2016, стр. 34-37, доступно на: <https://colaboracion.dnp.gov.co/CDT/Conpes/Econ%C3%B3micos/3877.pdf>.

²⁰⁰ *Id.* 16.

²⁰¹ *Id.* 21; Види такође: Joan López, *Experimentando con la pobreza: El Sisbén y los proyectos de analítica de datos en Colombia*, Fundación Karisma (2020), 11-13, <https://web.karisma.org.co/wp-content/uploads/download-manager-files/Experimentando%20con%20la%20pobreza.pdf>.

²⁰² *Id.* 13 (цитат из “*Respuesta solicitud de información Rad. 20196000094942, Departamento Nacional de Planeación– DNP. (2019)*”). Види и Joan López, “*¡La suerte está echada! Los mercedores deben ser elegidos por sus posibles ingresos y no por lo que tienen*”, (20. фебруар 2020), Fundación Karisma, <https://web.karisma.org.co/la-suerte-esta-echada-los-mercedores-deben-ser-elegidos-por-sus-posibles-ingresos-y-no-por-lo-que-tienen/>.

²⁰³ “*¡No pueden ser tantos pobres! La exclusión de personas beneficiarias del sisbén a través de analítica de datos*”, Fundación Karisma, (20. фебруар 2020), <https://web.karisma.org.co/no-pueden-ser-tantos-pobres-la-exclusion-de-personas-beneficiarias-del-sisben-a-traves-de-analitica-de-datos/>.

групи људи.²⁰⁴ Међутим, одговор на ту реалност било је увођење политике искључења оних који имају способност да дугорочно остваре приход, што је резултирало искључењем стотина корисника који и даље могу бити у ситуацији сиромаштва или угрожености, а онима који су искључени није омогућено да оспоре те одлуке.

Иако је превара изузетак, одговор Националне канцеларије за развој био је примена новог критеријума, ојачаног технологијом, који потенцијалне кориснике претвара у осумњичене за превару и може искључити кориснике који би још увек могли бити у ситуацији сиромаштва или угрожености. Према новом систему, људи не разумеју у потпуности зашто су искључени, а држава није обезбедила посебан механизам за оспоравање неправедних одлука или захтевање ревизије.²⁰⁵

Овај случај скреће пажњу на то како се технологије примењују без довољно контроле и одговорности.²⁰⁶ Када се велике количине информација користе као подршка у доношењу кључних одлука о томе ко заслужује да буде корисник програма социјалне заштите, требало би да постоје јаче мере у смислу одговорности, транспарентности и приступа ефикасном правном леку када донета одлука нема основа или је произвољна. Друго, аутоматизација у процесима везаним за програме социјалне заштите може резултирати произвољношћу и мора бити праћена мерама одговорности, обештећења, транспарентности и објашњења, при чему је транспарентност система императив. Треће, људе не треба кажњавати због недоследности које се налазе у подацима. Државе имају дужност да ажурирају податке и евиденцију становништва, а грађанима треба дати прилику да допринесу том напору. Али када се открије неконзистентност података, то не би требало да угрози људска права, као што су прописани процес или претпоставка невиности. Недоследност није сама по себи показатељ намерне преваре, већ обично резултат претходних децентрализованих база података којима су управљале различите треће стране, нешто што може испливати на видело тек када се спроведу мере централизације. Када се очекују недоследности, грађанима треба дати разумно време да допринесу напорима усмереним на ажурирање о којима треба да буду детаљно информисано. Као резултат наведених проблема, овај систем је био предмет многих тужби.²⁰⁷

3) Индијски компјутеризовани систем Aadhaar

²⁰⁴ Шеф Националне канцеларије за развој је 2016. изјавио: „Од свих модалитета преваре, крајње је нечувено што се ово дешава, то је друштвена крађа, крајње је неправедно према најсиромашнијим Колумбијцима. Проблем омогућавања Колумбијцима са високим примањима да остваре ниске Сисбенове резултате је у томе што они практично varaју систем и узимају посао лицима са ниском зарадом којима то заиста треба.”. *Cfr.* “DNP alerta por nuevos ‘colados’ en el sisbén que ganan \$3,8 millones al mes”, Departamento Nacional de Planeación, (13. октобар 2016.), <https://www.dnp.gov.co/Paginas/DNP-alerta-por-nuevos-%E2%80%98colados%E2%80%99-en-el-Sisb%C3%A9n.aspx>

²⁰⁵ Joan López, “¡La suerte está echada! Los merecedores deben ser elegidos por sus posibles ingresos y no por lo que tienen”, (20. фебруар 2020.), Fundación Karisma, <https://web.karisma.org.co/la-suerte-esta-echada-los-merecedores-deben-ser-elegidos-por-sus-posibles-ingresos-y-no-por-lo-que-tienen/>. Колумбијски уставни суд је одлучио по различитим предметима препознајући колико је корисницима тешко да ажурирају своје личне податке у Сисбениу како би добили нову процену степена вулнерабилности у коме се налазе. Види, Уставни суд Колумбије, пресуда Т-270/20, 31. јули 2020, доступно на: <https://www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2020/T-270-20.htm>.

²⁰⁶ Центар за људска права и глобалну правду, *Одабрани тајним алгоритмом: Колумбијска пандемијска плаћања одозго према доле*, Правни факултет у Њујорку, (2021), <https://www.youtube.com/watch?v=9MKm79ij3X4>.

²⁰⁷ *Id.*

Забринутост која се јавља и која је везана за сигурност података, тачност, оспоривост, приватност и потенцијал за произвољна или дискриминаторна искључења садржана у Закону о социјалној карти слична је питањима везаним за јединствени идентификациони систем *Aadhaar* у Индији, који је први пут уведен 2008. године.

Наведена сврха овог система је да региструје све грађане и становнике Индије и да свакој особи обезбеди јединствени идентификациони број и биометријски профил. Од свог увођења *Aadhaar* се користи као начин верификације и аутентикације информација о идентитету у многим јавним службама, укључујући социјална давања, народну кухињу, субвенције за гориво и образовање, користећи потпуно дигитализоване методе. Међутим, овај систем је довео до искључења милиона особа из социјалних давања, константних проблема са квалитетом података и забрињавајућих кршења безбедности података.

Слично Закону о социјалној карти, једно од оправдања за *Aadhaar* било је повећање ефикасности и укључености у јавне услуге. Међутим, више од деценије искуства показало је да је систем довео до значајног искључења иначе квалификованих корисника из основних социјалних услуга. Неколико независних ревизија и студија је идентификовало велику учесталост грешака, дуплирање биометријских профила и значајне трошкове.²⁰⁸ У једном извештају из 2018. утврђено је да је у само три индијске државе скоро два милиона људи искључено из приступа субвенцијама за храну као резултат фактора повезаних са *Aadhaar* системом.²⁰⁹ Накнадни извештај из 2019. године открио је да је око 4 милиона људи искусило укидање најмање једне услуге као резултат проблема везаних за *Aadhaar*.²¹⁰ Даље независне процене су показале да повезивање *Aadhaar* система са системом социјалне заштите није успело да постигне наведене циљеве као што су повећање искључености, смањење преваре и корупције или стварање уштеда услед повећања ефикасности.²¹¹ Још један проблем је чињеница да је систем решавања жалби компликован и да зависи од тога да ли појединци имају приступ мобилном телефону.²¹²

Поред тога, систем представља значајне ризике за сајбер безбедност. Извештај Центра за интернет и друштво (CIS) открио је да је индијска влада нехотице објавила биографске и демографске податке повезане са *Aadhaar* системом о 135 милиона Индијаца на отвореном

²⁰⁸ Ronald Abraham, Извештај о стању *Aadhaar* система, 2017-2018, *IDinsight*, (2018), стр. 1, доступно на: https://stateofaadhaar.in/assets/download/State_of_Aadhaar_Report_2017-18.pdf; Руковалац и врховни ревизор Индије, Извештај ревизије учинка бр. 24 из 2021. о 'функционисању јединственог органа за идентификацију у Индији', 6. април 2022, доступно на: https://cag.gov.in/webroot/uploads/download_audit_report/2021/24%20of%202021_UIDAI-0624d8136a02d72.65885742.pdf.

²⁰⁹ Ronald Abraham, Извештај о стању *Aadhaar* система 2017-2018, *IDinsight*, (2018), стр. 24.

²¹⁰ Ronald Abraham, Извештај о стању *Aadhaar* система 2017-2018, *IDinsight*, (2018).

²¹¹ Reetika Khera, Утицај *Aadhaar* система на програме социјалне заштите, Индијски технолошки институт Делхи, (2017), доступно на : <https://ssrn.com/abstract=3045235>; Reetika Khera, "Зашто је индијско поправљање грешака једна велика грешка," *NEW YORK TIMES*, (21. јануар 2018), <https://www.nytimes.com/2018/01/21/opinion/india-aadhaar-biometric-id.html>.

²¹² Vyom Anil и Jean Dreze, Дивља потрага за идентитетом, *The Indian Express*, 5. јули 2021.

Интернету.²¹³ Поред тога, било је и озбиљних повреда личних података и приватности које су већ биле резултат кршења безбедности у систему *Aadhaar*:

- (a) за 8 долара било је могуће добити администраторски приступни код за приступ информацијама о 1,2 милијарде Индијаца чији подаци су интегрисани у систем²¹⁴;
- (b) у мају 2017. сајбер напад великих размера усмерен на мрежу компромитовао је податке 130 милиона људи, који су сада доступни на тзв. дарк-вебу.²¹⁵

Као резултат системских грешака, искључења и забринутости око права на приватност, *Aadhaar* је предмет десетина тужби пред индијским судовима. У накнадној одлуци 2008. године, Врховни суд Индије је признао основно право на приватност и поставио значајна ограничења на употребу *Aadhaar* система, укључујући забрану условљавања услуга приватног сектора уписом у *Aadhaar*, у великој мери је ограничио обавезно коришћење *Aadhaar* система за пружање услуга државе, дозволио деци да се у потпуности искључе из система док не напуне 18 година, наложио ефикасан механизам обештећења у случају злоупотребе података, и даље ограничио врсту података које држава сме да прикупља, као и рок складиштења евиденције аутентикације (смањујући овај период са 5 година на 6 месеци).²¹⁶

Проблеми око *Aadhaar* система указују на неке од ризика коришћења централизованог дигиталног система за посредовање у приступу различитим социјалним давањима, што указује на потешкоће у смислу тачности информација за велики број појединаца и нужно доводи до искључења оних који нису у могућности да се региструју или за које се јављају грешке у дигиталним записима. Често би искључени били они који припадају историјски маргинализованим групама; на пример, у Индији, систем Аадхаар је коришћен као средство за искључивање муслиманског становништва у држави Асам.²¹⁷ Поред тога, питања комплетности, квалитета и безбедности података често доводе до проблема у приступу систему социјалних давања, додатно поспешујући кршења права. Изражене последице узроковане недостатком транспарентности и приступачног правног лека требало би да буду кључне лекције за Закон о социјалној карти.

²¹³ *Amber Sinha* и *Srinivas Kodali*, Информационе безбедносне праксе *Aadhaar* система (или њихов недостатак): Документација о *Aadhaar* бројевима са осетљивим личним финансијским информацијама, Центар за Интернет и Друштво (2017) доступно на: <https://cis-india.org/internet-governance/information-security-practices-of-aadhaar-or-lack-thereof/>.

²¹⁴ „Истрага о биометријском хаковању 1,2 милијарде Индијаца“, *LE FIGARO* (4. јануар 2018), <https://www.lefigaro.fr/secteur/high-tech/2018/01/04/32001-20180104ARTFIG00264-enquete-sur-le-piratage-des-donnees-biometriques-de-12-milliard-d-indiens.php>

²¹⁵ *Id.*

²¹⁶ *Puttaswamy* против Уније Индије и других, представка бр. 494 из 2012, Врховни суд Индије (26. септембар 2018.), „Иницијална анализа одлуке индијског Врховног суда о *Aadhaar* систему“, *Privacy International*, (26. септембар 2018.), <https://privacyinternational.org/long-read/2299/initial-analysis-indian-supreme-court-decision-aadhaar>.

²¹⁷ Тренутно предмет спора пред Врховним судом, види *Bikash Sing*, „Асам ће се обратити Врховном суду због давања *Aadhaar* картица подносиоцима захтева за Национални регистар грађана“, *ECONOMIC TIMES* (21. април 2022), https://m.economictimes.com/assam-to-approach-supreme-court-for-aadhaar-to-nrc-applicants/articleshow/90973922.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst.

4) Систем „универзалног кредита“ у Уједињеном Краљевству

Како Закон о социјалној карти предвиђа аутоматизацију система давања у Србији, докази о кршењу људских права и проблемима који произлазе из дигитализованог система социјалне заштите у Уједињеном Краљевству имају значајну упоредну вредност и упозоравају на усвајање таквог приступа.

Једна од основних компоненти система социјалне заштите у Великој Британији је програм под називом „универзални кредит“, који обезбеђује новчану накнаду по основу имовинског цензуса за оне са ниским примањима. Систем се ослања на аутоматизовано доношење одлука приликом: процене и израчунавања финансијске подршке на коју појединац има право, утврђивања идентитета појединца, исплате давања, одређивања наплате дуга и откривања преваре. Проблеми и искључења су произашли из многих од ових аутоматизованих процеса,²¹⁸ али је аутоматизовано израчунавање износа на које појединци и парови имају право изазвало посебно озбиљне проблеме. Како би се дошло до ове калкулације, подаци о примањима корисника из радног односа, које послодавци достављају пореској управи, редовно се збирно преносе органу социјалне заштите. Орган социјалне заштите комбинује ове податке о приходима са сопственим подацима о другим приходима (као што су пензије), и у складу са тим се креира аутоматска процена износа на који појединац има право. Овај аутоматизовани систем је створио озбиљне проблеме неким корисницима. На пример, ако послодавац унесе нетачне информације о платама свог запосленог, случајно уневши много веће зараде него што је појединац заиста примио, појединац је оштећен: њене или његове исплате се аутоматски заустављају јер је приход наводно премашио релевантни праг. Корисник тада остаје без плаћања. Грешке које доводе до тога да аутоматизовани систем *преплаћује* кориснике, такође изазива озбиљне проблеме јер су корисници тада приморани да отплате све преплаћене износе. Ово се такође дешава путем аутоматизованог система. Пошто се преплате аутоматски одбијају од будућих исплата корисника, њихови будући износи социјалних накнада су стога нижи него што би иначе били, и остаје им врло мало средстава за живот.²¹⁹ Највећа мрежа банака хране у Великој Британији открила је да су ове врсте грешака и процеси аутоматске отплате најупорнији проблеми са којима се суочавају подносиоци захтева за социјалну помоћ којима ова мрежа помаже обезбеђујући им пакете хране.²²⁰

Штета изазвана аутоматизованим процесима који су основ за израчунавање бенефиција у систему универзалног кредита изашла је на видело у предмету *Државни секретар за рад и пензије*

²¹⁸Види, Извештај специјалног известиоца за екстремно сиромаштво и људска права о посети Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске 23. априла 2019, А/HRC/41.39/Add. 1, доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/3806308?ln=en>; *Child Poverty Action Group*, “Компјутер каже не! Фаза ’1: Пружање информација”, (2019) доступно на: <https://cpag.org.uk/policy-and-campaigns/report/computer-says-no-stage-one-information-provision>; *Rita Griffiths*, “Универзални кредит и аутоматско доношење одлука: случај када слабији одлучује?”, *Social Policy and Society* (2021) 1-18; *Bryan Glick*, “„Хиљаде подносилаца захтева за Универзални кредит не могу да користе Gov.Uk Verify како би се пријавили за социјална давања,” *COMPUTER WEEKLY*, (31. ЈАНУАР 2018), <https://www.computerweekly.com/news/252434188/Thousands-of-Universal-Credit-claimants-unable-to-use-Govuk-Verify-to-apply-for-benefits>

²¹⁹ *Child Poverty Action Group*, “Компјутер каже не! Фаза ’1: Пружање информација” (2019), стр. 13.

²²⁰ *Abhaya Kitendra*, Остављени: да ли је универзални кредит заиста универзалан?, *The Trussell Trust* (2018), стр. 3, доступно на: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/trusselltrust-documents/Trussell-Trust-Left-Behind-2018.pdf>

protius Danielle Johnson и других ²²¹ који се односи на неусклађеност између аутоматског доношења одлука и реалности живота појединаца, којом је погођено приближно 85.000 људи. Систем Универзалног кредита налаже да се приход подносиоца процењује у оквиру месечног периода процене: износ на који корисник има право сваког месеца се аутоматски израчунава на основу примања из претходном месецу. Али дизајн аутоматизованог система није узео у обзир чињеницу да, ако исплата зараде пада на државни празник или викенд, плате се углавном исплаћују другог дана. Подносиоци захтева би стога понекад примили две месечне зараде у оквиру једног месечног периода процене.²²² У случају да до тога дође, систем универзалног кредита аутоматски смањује исплату као одговор на очигледно високе приходе корисника током тог месеца; уколико корисник не би примио месечну исплату зараде током следећег месечног периода процене, исплата универзалног кредита би била знатно виша. Ове флукуације у плаћањима не само да саме по себи представљају ометајући фактор, већ корисницима отежава буџетирање и на тај начин их доводе до додатних дугова и високих камата на краткорочне кредите или неплаћене рачуне. Поред тога, ове флукуације се током времена не уједначавају. Дизајн универзалног кредита подразумева да „подносиоци захтева који су погођени овим проблемом неповратно губе новац током године“ – понекад и стотине фунти.²²³

Апелациони суд је описао осцилације у исплатама које се исплаћују путем овог аутоматизованог система као „перверзне“, напомињући да оне „проузрокују значајне потешкоће“ и закључио да је неповратан губитак бенефиција на које би корисници иначе имали право да није неусклађености „најневероватнији аспект начина на који систем функционише.“²²⁴ Посебно у светлу величине погођене групе (десетине хиљада људи), трајања утицаја на њих (континуиран, без начина да подносиоци захтева сами реше проблем) и „арбитрарне природе проблема“, Апелациони суд је утврдио да је држава прекршила закон попустивши да реши овај проблем.

И у другим случајевима који се тичу система универзалног кредита утврђено је кршење закона о људским правима. У неколико случајева, Виши суд и Апелациони суд су утврдили да су повређена права корисника социјалне помоћи из члана 14 Европске конвенције о људским правима.²²⁵ Судови су у неколико наврата утврдили да су, када су корисници са тешким

²²¹ Државни секретар за рад и пензије против *Danielle Johnson*, Апелациони суд (Грађанско одељење) Краљевског суда правде, случај бр. С1/2019/0593 (2020), доступно на *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cpag.org.uk/sites/default/files/files/C1.2019.0593-2020-EWCA-Civ-778-R-Johnson-and-others-v-SSWP-FINAL-for-HAND-DOWN.pdf*

²²² На пример, ако подносилац захтева прима исплату последњег радног дана у месецу, а период процене траје од последњег дана у месецу до претпоследњег дана следећег месеца, онда би то лице често имало овај проблем. Током периода процене од 28. фебруара до 30. марта 2018. године, она би била исплаћена 28. фебруара и 29. марта, јер је 30. март 2018. државни празник („нерадни дан“). Следећи период процене се завршава 29. априла, али наведено лице прима следећу плату 30. априла. Корисник би стога био исплаћен два пута у првом периоду процене и не би примио никакву исплату у другом.

²²³ Државни секретар за рад и пензије против *Danielle Johnson*, Апелациони суд (Грађанско одељење) Краљевског суда правде, предмет бр. С1/2019/0593 (2020), ¶¶ 3, 60.

²²⁴ *Id.* ¶¶ 59, 62.

²²⁵ Види, ТП, АР, АБ и Ф против Државног секретара за рад и пензије, Високи суд правде (Административни суд), случај бр. СО/4187/2019, (2020) доступно на: https://www.rightsnet.org.uk/pdfs/2022_EWHC_123_Admin.pdf; ТП, АР, СКЦ против Државног секретара за рад и пензије случај бр. С1/2018/1576 (2020), доступно на:

инвалитетом прешли са старог система социјалног обезбеђења на систем универзалног кредита и остали са нижим износима социјалних давања, били противправно дискриминисани.

5) Кенијски национални интегрисани систем управљања идентитетом

Опасности, рањивости и инклинација ка грешкама које се не проверавају, као и неправедности централизованог система прикупљања осетљивих дигиталних података великих размера без адекватних заштитних мера – као што је систем који предвиђа Закон о социјалној карти – излазе на видело на примеру Националног интегрисаног система управљања идентитетом (NIIMS) у Кенији.

Измене и допуне из 2019. Закона о регистрацији лица (107) из 1947. године дале су кенијској држави екстремна овлашћења да прикупа личне податке у сврху успостављања NIIMS система. Циљ НИИМС-а је био стварање јединственог централизованог система за идентификацију особе, садржаног у јединственом матичном броју (*Huduma Namba*).²²⁶ Са циљем комплетирања јединственог регистра, влада је наредила да кенијски и страни држављани (укључујући избеглице и лица без држављанства) доставе властима осетљиве личне податке како би се утврдио, верификовано и потврдио њихов идентитет, углавном кроз масовну кампању прикупљања биометријских података путем узимања отисака прстију.²²⁷

Техничке спецификације ове операције и планирана практична имплементација остали су нетранспарентни, са неадекватним и контрадикторним информацијама достављеним јавности. Законске измене нису поставиле ограничења у погледу обима података који се могу прикупљати и чувати у NIIMS бази података. На пример, база података је требало да буде повезана са другим званичним регистрима како би се пружила недефинисана сфера државних услуга (укључујући приступ идентификационим документима, универзалну здравствену заштиту, субвенције за ђубриво, новчане трансфере, приступачно становање и образовање).²²⁸ Поред тога, Закон о регистрацији лица је такође подржао централизацију целокупне израде личних докумената, укључујући националне личне карте, изводе из матичне књиге рођених и умрлих, радне дозволе и пасоше.

Кенијци су се суочили са потенцијално бројним проблемима са овим системом јединственог регистра. Прво, нису постојале јасне смернице о томе ко ће имати приступ подацима. Поред тога, није постојала јасна заштита која би осигурала да неовлашћеним особама са лошим мотивима буде забрањен приступ коришћењу нечијих податке зарад остваривања личне

<https://www.matrixlaw.co.uk/wp-content/uploads/2020/01/R-on-the-application-of-TP-AR-SXC-v-Secretary-of-State-for-Work-and-Pensions-2020-EWCA-Civ-37.pdf>; ТД, АД и Рејнолдс против државног секретара за рад и пензије случај бр. С1/2019/0640 (2020.), доступно на: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/05/TD-and-Ors-v-SSWP-judgment-Final.pdf>

²²⁶ Кенија: Устав (са изменама и допунама) бр. 18 (2018).

²²⁷ Види, Закон о регистрацији лица бр. 33 из 1947. године (са изменама и допунама из 2012), §3.

²²⁸ *Amber Sinha*, Управљање идентитетом: кенијски *Huduma Namba* програм, *The Centre for Internet & Society*, (2020), стр. 4 (“*Huduma Namba* има јасан циљ да буде темељни и јединствени систем идентитета са којим ће бити повезане све друге владине базе података.”)

користи.²²⁹ Треће, закон није прецизирао поступке за кориговање података који су погрешно прикупљени или похрањени. Као такви, појединци би могли бити искључени или изостављени због недостатка одговарајућих података.²³⁰

Природа *NIIMS* система – који служи као једини референтни извор за идентитет особе – омогућава моделирање индивидуалних образаца понашања и спровођење масовног надзора. База података је структурирана тако да садржи информације свих Кенијаца и странаца који бораве у Кенији и служиће као референтна тачка за олакшавање приступа услугама које се у овој земљи нуде.²³¹ Метаподаци о томе када особа ступа у интеракцију са системом—тј. користи своју *Huduma* картицу за приступ услузи—могу се чувати на неодређено време и бити доступне у оквиру јединственог система. Систем *NIIMS*, који је дизајниран да бележи све интеракције кенијске популације, ће стога моћи да утврди профил ових појединаца.

Пре *NIIMS*-а, сличан пројекат је планирала Служба интегрисаног регистра становништва (*IPRS*). *IPRS* је такође представљен као централна база података која служи као једини веродостојни извор за потребе аутентикације Кенијаца приликом приступа државним услугама. Међутим, *NBO Privacy International* је већ 2014. године јавно изнела ризике у погледу личних података и употребе биометријских система у вези са кенијским *IPRS* пројектом,²³² што се посебно односи на:

- злоупотребу података и њихову употребу за преварне радње;
- грешке приликом идентификације лица;
- нерегулисано чување биометријских података повећава ризик коришћења података у сврхе које нису првобитно планиране, као и ризик од крађе података.

Поред тога, *NIIMS* уговор између компаније *IDEMILA* и Кеније закључен је када земља није имала законе о заштити личних података. Тек 2019. године Кенија је усвојила Закон о заштити података.

С тим у вези, Високи суд Кеније је одлучио да је Закон о заштити података требало да буде усвојен пре доношења Закона о *NIIMS* систему и пре прикупљања и обраде личних података предвиђених овим пројектом.²³³ Исти суд је такође у октобру 2021. пресудио да надлежни органи морају да изврше процену утицаја на заштиту података пре него што *NIIMS* почне да

²²⁹ *Amber Sinba*, Управљање идентитетом: кенијски *Huduma Namba* програм, *The Centre for Internet & Society*, (2020, стр. 6, Постоји више начина на које неовлашћена лица могу да користе туђе податке, укључујући крађу идентитета,, *phishing*, циљано оглашавање или друге, опасније облике циљања и узнемиравања.

²³⁰ *Id.*

²³¹ Званична интернет страница *Huduma Namba*: <https://www.hudumanamba.go.ke>. У оригиналној верзији, изјава о мисији гласи: „створити и управљати централном базом података главне популације која ће бити 'јединствени извор истине' о идентитету особе. База података ће садржати информације о свим кенијским и страним држављанима који бораве у Кенији и служиће као референтна тачка за лакше пружање услуга грађанима Кеније”.

²³² *Privacy International* и Национална коалиција бранитеља људских права у Кенији, Право на приватност у Кенији (2014), стр. 11-12, доступно на: <https://privacyinternational.org/sites/default/files/2017-12/UPR%20Kenya.pdf>.

²³³ „Процена утицаја на заштиту података и системи за идентификацију: кенијска пресуда из 2021. о *Huduma Namba* систему”, *Privacy International*, (27. јануар 2022), *Nubian Rights Forum*, <https://privacyinternational.org/news-analysis/4778/data-protection-impact-assessments-and-id-systems-2021-kenyan-ruling-huduma>.

функционише.²³⁴ Ова анализа, предвиђена Законом о заштити података, има за циљ да процени ризике које систем представља по права и слободе појединаца чији се подаци обрађују и да успостави одговарајуће мере и гаранције за обезбеђење заштите ових података.²³⁵ Тренутно је оперативна имплементација NIIMS система суспендована овом пресудом из октобра 2021. године, док се не добију резултати студије утицаја. Остали правни поступци који се односе на NIIMS су такође у току.

Систем NIIMS је проузроковао велике страхове. Систем је подразумевао више фаза које би могле довести до дискриминације и искључења појединих делова становништва, посебно на основу етничког порекла или статуса (избеглице и лица без држављанства).²³⁶ Његова употреба од стране државе могла би да омогући наставак ове дискриминације и тиме наруши право на једнакост. Погрешна регистрација којом се лице означава као странац може се користити као средство за намерно искључење. Овај ризик је посебно висок у земљама са историјом етничких сукоба, као што је Кенија.²³⁷ NIIMS не само да би олакшао идентификацију припадника одређених заједница на основу образаца који се могу идентификовати анализом њихових метаподатака, већ би такође омогућио држави да одређене заједнице изложи повећаном ризику да не буду препознате као кенијске. Одсуство извода из матичне књиге рођених или личне карте довело је у пракси до тога да многи људи одбијају да се региструју. С обзиром да је кенијска влада изразила своју намеру да учини коришћење система NIIMS обавезним за све становнике за приступ овим услугама, утицај немогућности приступа овим услугама постао је још већи.

6) Алгоритам социјалног осигурања за индикацију системског ризика у Холандији

Холандија представља кључни пример ефективне судске ревизије дигитализованог система социјалне заштите у складу са законом о људским правима. Закон који предвиђа решења која подсећају на систем предвиђен Законом о социјалној карти, повучен је због људских права, што је од директног значаја за овај случај; холандска влада је имала намеру да консолидује широк спектар података о корисницима социјалне помоћи и увела аутоматизоване системе у програме социјалне помоћи.

Индикација системског ризика (SyRI) био је систем државе заснован на алгоритму који користе холандски органи јавне управе да идентификују оне који ће највероватније починити превару у социјалном осигурању. Законодавство које предвиђа овај систем дозвољавало је државним

²³⁴ Република против *Joe Mucheru*, Високи суд Кеније у Најробију, поднесак бр. Е1138 из 2020, пресуда од 14. октобра 2021, ¶ 119, доступно на: <http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/220495/>.

²³⁵ Види Закон о заштити података из 2019, који у члану 31 говори о процени утицаја на заштиту података, доступно на: <http://kenyalaw.org:8181/exist/kenyalex/actview.xql?actid=No.%2024%20of%202019>.

²³⁶ „Поднесак Канцеларији високог комесара Уједињених нација за људска права о утицају дигиталних технологија на социјалну заштиту и људска права”, *Amnesty International* (2020), доступно на: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Poverty/DigitalTechnology/AmnestyInternational.pdf>.

²³⁷ Након терористичког напада на тржни центар Вестејт у Кенији 2014. године, власти су опколиле присутне, притвориле их на фудбалском стадиону и верификовале њихова лична документа. Они који нису могли да докажу своје држављанство депортовани су у Сомалију. Види: Кенија: Зауставите напад на Сомалијце – Хиљаде ухапшених, скоро стотину депортованих, *Human Rights Watch*, (11. април 2014.), доступно на: <https://www.hrw.org/news/2014/04/11/kenya-halt-crackdown-somalis>.

институцијама да обрађују личне податке из свих органа јавне управе на основу категорија као што су пол, историја запослења, порези, власништво над имовином, образовање, здравствено осигурање, дозволе које издаје држава, социјалне накнаде и да развијају „ризичне моделе“ у складу са тим, како би се издвојили појединци које је потребно истражити.²³⁸ Профили ризика су подељени између различитих органа јавне управе, али појединци нису знали да ти профили постоје. SyRI није коришћен равномерно широм Холандије, већ је био распоређен искључиво у насељима са великим бројем домаћинстава са ниским приходима.²³⁹

Окружни суд у Хагу је 2020. године пресудио да SyRI регулатива није успоставила правичну равнотежу између друштвеног интереса којем закон служи (борба против преваре у интересу економског благостања) и права на приватни и породични живот појединаца погођених овим законодавством.²⁴⁰ Према суду, систем је имао значајан утицај на животе људи чији се подаци обрађују, без довољне заштите која би оправдала ово мешање.²⁴¹ Суд је такође пресудио да SyRI регулатива не садржи довољне мере заштите приватности и да је „недовољно транспарентан и проверљив“.²⁴²

Надаље, суд се сложио са аргументом тужитеља и Специјалног известиоца УН за екстремно сиромаштво и људска права да SyRI „има дискриминаторски и стигматизирајући ефекат“ јер је био примењен само у насељима са становништвом са ниским приходима.²⁴³ Суд је навео да: „постоји стварни ризик да SyRI ненамерно створи везе засноване на предрасудама, као што је нижи социо-економски статус или припадност мигрантској популацији.“²⁴⁴

Суд је своју одлуку засновао на члану 8 (право на породични живот) Европске конвенције о људским правима и принципима Опште уредбе о заштити података на снази у Европској унији, који обухватају транспарентност, ограничење сврхе, минимизирање података, тачност, интегритет, поверљивост и одговорност.²⁴⁵ Закон који предвиђа SyRI је укинут, а држава је обуставила коришћење система.

7) Пољски алгоритамски систем профилисања тражилаца посла

Пољски систем профилисања особа које траже посао укинут је након што га је Уставни суд прогласио незаконитим, што је још један пример судске ревизије који се тиче ограничавања алгоритамског доношења одлука о социјалној заштити у „црној кутији“, какве ризикује спровођење Закона о социјалној карти.

²³⁸ *Netherlands Juristen Comité voor de Mensenrechten et al. vs. The Netherlands*, ECLI:NL:RBDHA, (2020), ¶6.51, доступно на: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2020:1878>

²³⁹ Види: Изјава Специјалног известиоца Уједињених нација за екстремно сиромаштво и људска права као *Amicus Curiae* у случају NJCM c.s./De Staat der Nederlanden (SyRI) пред Окружним судом у Хагу (предмет бр. C/09/550982/HAZA 18/388), доступно на: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Poverty/Amicusfinalversionsigned.pdf>

²⁴⁰ *Id.* ¶6.7

²⁴¹ *Id.* 6.59.

²⁴² *Id.* ¶6.7

²⁴³ *Id.* ¶6.92.

²⁴⁴ *Id.* at ¶6.93.

²⁴⁵ Види: холандски *Juristen Comité voor de Mensenrechten* и други против Холандије (2020).

Пољска влада је 2014. године увела механизам за профилисање како би одредила врсту подршке коју ће особа која тражи посао добити од јавних службу за запошљавање (*Publiczne Służby Zatrudnienia - PSZ*). Систем је уведен како би се рационализовала употреба расположивих јавних ресурса, смањила бирократска неефикасност и постигла већа вредност за уложени новац. Систем је поделио незапослене у три групе, у зависности од тога колико су близу проналаска посла, тако што им је доделио бодове.

Локална невладина организација *Panoptykon* је 2016. године затражила од државе да пружи информације о критеријумима које алгоритам користи за процену. Пошто надлежно министарство није дало одговор, НВО се поново обратила Регионалном административном суду у Варшави. Суд је утврдио да је реч о информацијама од јавног интереса и да је надлежни орган морао да пружи информацију. Тек након тога министар је дао списак података који се користе за потребе бодовања. 24 сета података укључују податке о старости, полу, инвалидитету и трајању запослења.²⁴⁶ Свака група би на тај начин добила другачији ниво подршке од службе за запошљавање. Механизам није покренуо аутоматизовану одлуку, већ је уместо тога требало само да „саветује” запослене који ће на крају донети одлуку. Међутим, откривено је да је механизам у великој мери утицао на њихову одлуку, пошто је „савет” алгоритма био занемарен у само 1 од 100 случајева.²⁴⁷

Још једна ствар која изазива забринутост била је да лица на која се подаци односе нису били у могућности да исправе информације усклађене у систему.

Канцеларија Врховног ревизора (*Najwyższa Izba Kontroli*) оценила је механизам профилисања и закључила да је неефикасан и дискриминаторан. Сагласно правилима бодовања, већа је вероватноћа да ће људи који припадају најугроженијим сегментима друштва (самохране мајке, особе са инвалидитетом и становници руралних области) примати мању помоћ. Истраживање спроведено међу запосленима службе за запошљавање показало је да „44% локалних центара за запошљавање потврђује да је профилисање бескорисно у њиховом свакодневном раду, док 80% закључује да систем треба променити.”²⁴⁸

Пољски омбудсман је случај упутио Уставном суду који га је 2018. године прогласио неуставним и наложио држави да га измени у складу са Уставом. Након судске одлуке и распрострањених критика, систем је на крају укинут 2019.²⁴⁹

8) Дигитални национални идентификациони систем Уганде

Дискриминаторна искључења настала недоступношћу националног система дигиталне идентификације (ИД) у Уганди, у највећој мери усмерена на историјски маргинализоване групе — служе као упозорење на неке облике дискриминације које ће произаћи из Закона о

²⁴⁶ *Jędrzej Niklas, Karolina Sztandar-Sztanderska, Katarzyna Szymielenczyk*, Профилисање незапослених у Пољској: друштвене и политичке импликације алгоритамског одлучивања, *Fundacja Panoptykon* (2015), стр. 1, 37, доступно на: https://panoptykon.org/sites/default/files/leadimage-biblioteka/panoptykon_profiling_report_final.pdf

²⁴⁷ *Jędrzej Niklas*, Пољска: Влада укида контроверзни систем бодовања незапослених, *ALGORITHMIC WATCH*, (16. април 2019), <https://algorithmwatch.org/en/poland-government-to-scrap-controversial-unemployment-scoring-system/>

²⁴⁸ *Id.*

²⁴⁹ *Id.*

социјалној карти, и која ће несразмерну штету нанети ромским заједницама. Конкретно, искуство коришћења националне личне карте као средства за приступ социјалним правима у Уганди указује на потешкоће у обезбеђивању приступа новом дигиталном систему, начине како дигитализовани систем може реплицирати и погоршати постојеће обрасце искључености и дискриминације у датој земљи, и како нетранспарентан систем може довести до тешких, несразмерних последица по људска права.

Масовно искључење из система представља проблем за угандски национални дигитални идентификациони систем. Национална лична карта тренутно многим блокира приступ правима на здравствену и социјалну сигурност, као и другим социјалним правима. Овај утицај најоштрије осећају већ маргинализоване групе—старије особе, жене, особе са инвалидитетом, припадници етничких мањина, особе чију угандску националну припадност власти доводе у сумњу, и они који живе у екстремном сиромаштву. Ово масовно искључење представља озбиљну кризу људских права у Уганди.

Национални дигитални идентификациони систем Уганде са биометријским компонентама, *Ndaga Muntu*, уведен је 2014. године, а парламент Уганде је 2015. године усвојио Закон о регистрацији лица (ROPA) како би се обезбедио правни оквир за потребе система. Дигитални идентификациони систем у Уганди састоји се од три главне компоненте: националног регистра идентитета (NIR), националне личне карте (NIC) и националног матичног броја (NIN). Одељак 65 Закона о регистрацији лица утврђује да ће се информације садржане у националном регистру идентитета „користити“ у различите сврхе, укључујући „јавну управу“ и „пружање социјалних услуга, услуга социјалног осигурања, здравство, образовање и социјална давања“. У одељку 66 Закона предвиђа се „обавезна употребу националних личних карата“ и наводи се „да ће свако министарство или владина агенција или било која друга институција која пружа јавне услуге захтевати од особе која приступа услузи да покаже национални идентификациони број или националну личну карту или матични број странца или личну карту странца“. Одељак 66 наводи другачију листу услуга у односу на Одељак 65, али укључује „транзакције пензионог и социјалног осигурања“ и даје влади дискреционо право да примени одредбу у „било коју другу сврху коју може прописати министар“.

Према извештају објављеном у јуну 2021. — *Отерани и остављени да умру: Како је национални безбедносни приступ националној дигиталној личној карти Уганде довео до великог искључења жена и старијих особа*²⁵⁰— процењено је да између 23% и 33% одрасле популације још није добило своју личну карту.²⁵¹ Ову цифру је касније потврдила извршна директорка Националне службе за идентификацију и регистрацију (NIRA), Розмари Кисембо, током сесије *ID4Africa (Идентитет за све у Африци)* одржане 17. новембра 2021.²⁵²

Упркос чињеници да многобројни становници Уганде немају националну личну карту, она је постала обавезна за приступ праву на здравствену и социјалну заштиту и не прихватају се алтернативни видови доказивања идентитета наведени у Закону о регистрацији лица из 2015.

²⁵⁰ Иницијатива за социјална и економска права, Центар за људска права и глобалну правду, Нежељени сведок: Отерани и остављени да умру: Како је национални безбедносни приступ националној дигиталној личној карти Уганде довео до великог искључења жена и старијих особа, заједнички извештај (2021), доступно на: <https://chrgj.org/wp-content/uploads/2021/06/CHRGJ-Report-Chased-Away-and-Left-to-Die.pdf>.

²⁵¹ *Id.* 9.

²⁵² *ID4Africa*, Мрачна страна дигиталног система идентификације: ублажавање ризика (Pt. 1), 17. новембар 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=oHKxo-walUk&t=7144s>.

(ROPA).²⁵³ Резултат је да је, према прорачунима власти, милионима људи у Уганди тренутно онемогућен приступ социјалним правима која спасавају живот. Неки од оних који су највише погођени овим искључењем су старије особе, жене, особе са инвалидитетом, особе које припадају етничким мањинама, особе чије угандско држављанство власти доводе у питање и они који живе у екстремном сиромаштву.

Министар здравља (МЗ) и министар за родна питања, рад и социјални развој (МГЛСА) почели су да интегришу дигиталну идентификацију у одређене аспекте пружања јавних услуга. Интеграција у здравствену заштиту до сада је била ограничена на захтев за показивањем националне личне карте или броја приликом тражења приступа неким здравственим услугама. У међувремену, МГЛСА је такође интегрисало национални дигитални идентификациони систем у свој програм социјалних давања за оснаживање (САГЕ), који обезбеђује новчана давања особама старијим од 80 година кроз грант за старије особе (СЦГ). Ова интеграција обухвата i) коришћење националног регистра идентитета као јединог вида идентификације корисника према датуму рођења, ii) захтевање од појединаца да покажу или NIC или NIN за потребе администратора програма и пружаоца платних услуга (PSP), и iii) захтевање од појединаца да биометријски потврде свој идентитет како би се регистровали и примили уплате.

Постојање финансијских, административних, правних, технолошких и физичких баријера подигнутих у контексту дигиталних идентификационих система, онемогућавају одређеним групама приступ идентификационом систему и људским правима која постају условљена поседовањем личне карте.

Према подацима Министарства за родна питања, рад и социјални развој (МГЛСА), најмање 10.000 старијих особа које испуњавају услове не могу да приступе гранту за старије особе (програм новчаних трансфера за особе старије од 80 година) јер нису могле да се региструју за националну личну карту, а још 40.000 особа старијих од 80 година погрешно је искључено из система због грешака у подацима о старости наведеним у националној личној карти; ово представља скоро четвртину лица старијих од 80 година у Уганди.²⁵⁴ Поред тога, трудницама је ускраћено лечење и одбијен им је пријем у државне здравствене центре, чак и док су у невољи и имају крварење, што је резултат политике одбијања јавне здравствене заштите онима без националне легитимације. Ово искључење је стога питање живота и смрти за многе људе у Уганди.

Национална служба за регистрацију и идентификацију није у стању да премости велики препреке. Према подацима Одбора за одбрану и унутрашње послове парламента Уганде, од 29 милиона регистрованих лица, чак 10 милиона још увек није добило личну карту.²⁵⁵ Ови бројеви сугеришу да иако је било одређеног помака у регистрацији већег броја људи, напредак у

²⁵³ Закону о регистрацији наводи лична документа која се могу користити за потребе идентификације: а) извод из матичне књиге рођених (б) крштеница; (ц) картон имунизације; (д) лична карта бирача; (е) имиграциони документ; (ф) важећи инострани, или пасош Уганде или документ који се може користити уместо пасоша; (г) важећа возачка дозвола; (х) важећа боравишна дозвола; или (и) уверење о стеченом држављанству.

²⁵⁴ Иницијатива за социјална и економска права, Центар за људска права и глобалну правду, Нежељени сведок: Отерани и остављени да умру: Како је национални безбедносни приступ националној дигиталној личној карти Уганде довео до великог искључења жена и старијих особа, заједнички извештај (8. јун 2021), стр. 42, доступно на: <https://chrgj.org/wp-content/uploads/2021/06/CHRGJ-Report-Chased-Away-and-Left-to-Die.pdf>.

²⁵⁵ *Franklin Draku*, „Застарела опрема Националне службе за регистрацију и идентификацију оставља 10 милиона становника Уганде без личних докумената“ *DAILY MONITOR* (Уганда) (21. октобар 2021) <https://www.monitor.co.ug/uganda/news/national/outdated-nira-machines-leave-10m-ugandans-without-ids-3590632>.

издавању нових личних карти углавном изостаје.²⁵⁶ Овај недостатак напретка је без сумње узрокован недостатком људских ресурса и често немањем канцеларијског простора; потребом да лица путују и носе велике трошкове како би се регистровали, подигли своју личну карту или исправили грешке; дуготрајном обрадом у седишту; и потребом за физичким транспортом података и картица између Кампале и сваког појединачног региона Уганде.²⁵⁷

Према речима Розмари Кисембо, извршне директорке Националне службе за регистрацију и идентификацију, ова институција се суочава са недостатком буџета, као и чињеницом да је технологија која је набављена од немачке компаније 2010. и 2014. за израду личних карата сада застарела, што онемогућава набавку резервних делова. Штавише, она је открила да се дигитални систем за потребе израде националне личне карте више не ажурира редовно, што га чини рањивим и изложеним злоупотреби података. У међувремену, три од четири машине за штампање картица које Уганда има су сада покварене, што значи да Национална служба за регистрацију и идентификацију има капацитет да штампа само 1.000 личних карата дневно; и очигледно нема средстава за набавку празних картица за штампање личних докумената.²⁵⁸ Званичници Националне службе за регистрацију и идентификацију окривили су за кашњења недостатак средстава, зависност од добављача, вишеструке регистрације, као и своју незгодну локацију на Кололо церемонијалној локацији (где се одржавају многи државни догађаји).²⁵⁹ Ипак, јасно је да без обзира на тачан узрок, овај проблем неће бити решен у блиској будућности.

Упркос томе што је Национална служба за регистрацију и идентификацију заглављена у овој ситуацији, држава наставља да примењује члан 66 Закона о регистрацији лица,²⁶⁰ ослањајући се на националну личну карту као ексклузивни (и обавезан) извор идентификационог документа за приступ различитим људским правима. Ово укључује приступ јавним здравственим услугама, приступ гранту за старије особе и вакцинама против COVID-19. У марту 2020. цивилно друштво је покренуло тужбу против државе са циљем да спречи да лична карта буде једини важећи лични документ за приступ вакцини против COVID-19, што је изазвало скоро тренутну промену званичне политике.²⁶¹ Упркос чињеници да је Министарство здравља променило своју политику, чланови заједнице су известили да су многи здравствени радници наставили да ускраћују вакцину онима који немају националну легитимацију.

На Међународни дан старијих особа, 1. октобра, посланици су поздравили најаву идеје да се спусти старосна граница за добијање помоћи за старије особе. Међутим, један посланик је указао на потребу да „би требало дозволити старијим лицима да се региструју са алтернативним

²⁵⁶ *Id.*

²⁵⁷ Национална служба за регистрацију и идентификацију (*NIRA*), Експозе извршног директора (30. мај 2021), стр. 2, доступно на: <https://www.nira.go.ug/about-nira/edz-message>.

²⁵⁸ „Национална служба за регистрацију и идентификацију за кашњење у штампању картица криви проблеме са опремом“, *NTV* (20. октобар 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=e6sgigpEPJw>.

²⁵⁹ *Id.*

²⁶⁰ Закон о регистрацији лица, § 66, (2015), доступно на: <https://www.ugandalaws.com/principal-legislation/registration-of-persons-act#:~:text=An%20Act%20to%20harmonise%20and,identification%20cards%20and%20aliens%20identification>.

²⁶¹ Иницијатива за социјална и економска права (*ISER*), Саопштење за јавност о повлачењу захтева за националну идентификацију од стране Министарства здравља за вакцину против Covid-19 (10. март 2021), https://iser-uganda.org/wp-content/uploads/2022/04/ISER_welcomes_MoH_withdrawal_of_National_ID_requirement_for_Covid_19_Vaccination.pdf/

личним документима јер су националне личне карте постале толико дискриминаторне“; објављено је и да је Национална служба за регистрацију и идентификацију тренутно преоптерећена јер је велики број старијих особа очајнички покушавало да исправи датум рођења који је наведен на националној личној карти како би се регистровало за овај вид помоћи.²⁶²

Основни проблем остаје чињеница да је значајан део становништва Уганде и даље искључен из система националне личне карте, а самим тим и из приступа кључним људским правима. Корисно је што су државни званичници признали постојање озбиљних изазова са којима се суочавају како би систем дигиталне идентификације правилно функционисао. Међутим, дани, недеље, месеци, а можда и године који ће бити потребни да се реше проблеми са националном личној картом, значиће и продужене периоде у којима маргинализовани појединци неће моћи да приступе свом праву на здравствено и социјално обезбеђење; они настављају да доживљавају облик „друштвене смрти. приступа условљавање уклони да вољна била није држава „Ипак ²⁶³ овим основним социјалним правима националном личној картом.²⁶⁴ Скорашње хитне мере државе које условљавају добијање помоћи током трајања пандемије COVID-19 поседовањем националне личне карте и/или поседовањем мобилног телефона, што је и услов за поседовање националне личне карте, потврђују да је мало вероватно да ће овај образац ослањања на националну личну карту као искључиви извор идентификације бити прекинут без интервенције.²⁶⁵ Овај случај је тренутно предмет судског спора пред Вишим судом у Кампали.²⁶⁶

V. Закључак

У светлу горенаведеног, организације-аутори документа који се доставља ради информисања потребног за разматрање Уставном суду Србије потврђују да постоји ризик да Закон о социјалној карти Србије омогући озбиљна кршења права великих размера слична онима у другим државама у којима су се дигитализација и социјална заштита укрестили. Императив је да се отклоне недостаци у законодавству, као питање поштовања људских права и преседана.

²⁶² PARLIAMENT WATCH, Посланици желе да се спусти старосна граница за добијање помоћи за старија лица (30. септембар 2021), <https://parliamentwatch.ug/news-amp-updates/mps-want-sage-eligibility-age-reduced/>.

²⁶³ Franklin Draku, „Застарела опрема Националне службе за регистрацију и идентификацију оставља 10 милиона становника Уганде без личних докумената“ *Daily Monitor* (Уганда) (21. октобар 2021) <https://www.monitor.co.ug/uganda/news/national/outdated-nira-machines-leave-10m-ugandans-without-ids-3590632>.

²⁶⁴ Национална служба за регистрацију и идентификацију (NIRA), Експозе извршног директора (30. мај 2021), <https://www.nira.go.ug/about-nira/edz-message>.

²⁶⁵ „Мобилна новчана средства за сиромашне током пандемије COVID-19“, *THE INDEPENDENT* (Уганда) (5. јули 2021), <https://www.independent.co.ug/mobile-money-cash-for-covid-19-poor/>; Dorothy Mukasa, Salima Namusobya и Christiaan van Veen, „Фатална мана помоћи у хитним ситуацијама у Уганди“ *AFRICAN ARGUMENTS* (14. јули 2021), <https://africanarguments.org/2021/07/the-fatal-flaw-in-ugandas-emergency-relief/>.

²⁶⁶ Иницијатива за социјална и економска права, Нежељени сведок и Иницијатива за здравствену праведност и политику, Цивилно друштво тужи државу због Ndaga Muntu националне личне карте: Обавезна дигитална лична карта опасна по живот, 25. април 2022, https://iser-uganda.org/wp-content/uploads/2022/07/Digital_ID_Litigation_Press_Statement.pdf.

С ПОШТОВАЊЕМ,

Mandi Mudarikwa/Imogen Richmond-Bishop/ Jelena Sesar
Амнести Интернешенел

Vivian Newman Pont
Centro de Estudios de Derecho, Justicia y Sociedad (Dejusticia)

Victoria Adelmant / Katelyn Cioffi
Пројекат дигиталне државе благостања и људских права (DWS пројекат) са седиштем у Центру за
Људска права и глобалну правду при Правном факултету Универзитета у Њујорку

Ђорђе Јовановић
Европски центар за права Рома (ERRC)

Brian Alex Kiira
Иницијатива за социјална и економска права (ISER)

Davis Malombe
Кенијска комисија за људска права (KHRC)

Lucy Williams / Shannon Al-Wakeel
Програм за људска права и глобалну економију (PHRGE) & Center for Public Interest Advocacy and
Collaboration (CPIAC) на Нортистерн универзитету

Francesca Feruglio / María Eugenia Meléndez Margarida / Fernando Ribeiro Delgado
Секретаријат Међународне мреже за економска, социјална и културна права - ESCR-Net